

Univerzita Pardubice

Fakulta ekonomicko-správní

**Analýza vývoje zadluženosti českých domácností v komparaci
s vybranou zemí EU**

Nikola Švorcová

**Bakalářská práce
2015**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Nikola Švorcová**
Osobní číslo: **E11734**
Studijní program: **B6202 Hospodářská politika a správa**
Studijní obor: **Veřejná ekonomika a správa: Veřejná ekonomika**
Název tématu: **Analýza vývoje zadluženosti českých domácností v komparaci s vybranou zemí EU**
Zadávací katedra: **Ústav ekonomických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je popis úvěrových produktů poskytovaných bankovními i nebankovními institucemi. Analýza vývoje a příčin rostoucího zadlužení v České republice a komparace s vybranou zemí Evropské unie dle vybraných ukazatelů.

Osnova:

- Charakteristika bank a bankovních produktů.
- Charakteristika nebankovních společností a jejich produktů.
- Analýza vývoje zadluženosti českých domácností.
- Analýza vývoje zadluženosti ve vybrané zemi Evropské unie.
- Komparace zadluženosti domácností v České republice a ve vybrané zemi Evropské unie.

Rozsah grafických prací: -
Rozsah pracovní zprávy: cca 30 stran
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

DVOŘÁK, P. Bankovníctví pro bankéře a klienty. 3. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Linde, 2005. 681 s. ISBN 807201515X.
FOSTER, J. B., MAGDOF, F. Velká finanční krize : příčiny a následky. Přeložil Radovan BAROŠ.1. české vyd. Všeň : Grimmus, 2009. 156 s. ISBN 9788090283114.
REVENDA, Z. Peněžní ekonomie a bankovníctví. 5. vyd. Praha : Management Press, 2011. 627 s. ISBN 9788072612406 .
SMRČKA, L. Rodinné finance : ekonomická krize a krach optimismu. 1. vyd. Praha : C.H.Beck, 2010. 538 s. ISBN 9788074001994.
Navigátor bezpečného úvěru [online]. (c) 2014. Dostupné z: <http://navigatoruveru.cz/>.
Internetové stránky bank a nebankovních institucí.

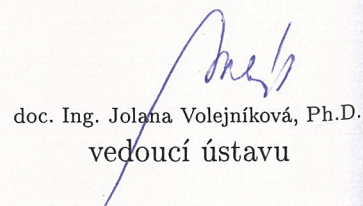
Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Liběna Černohorská, Ph.D.**
Ústav ekonomických věd

Datum zadání bakalářské práce: **29. září 2014**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

doc. Ing. Renáta Myšková, Ph.D.
děkanka

L.S.

doc. Ing. Jolana Volejníková, Ph.D.
vedoucí ústavu

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 4. 2015

Nikola Švorcová

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala své vedoucí práce Ing. Liběně Černoškové, Ph.D. za její odbornou pomoc, užitečné rady, věcné připomínky a poskytnuté materiály, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce.

ANOTACE

Tato práce klasifikuje finanční úvěrové produkty poskytované bankami a nebankovními institucemi. V teoretické části poskytuje přehled o vývoji zadluženosti domácností v České republice a vývoji zadluženosti slovenských domácností. Zjištěné údaje slouží pro následující komparaci dle vybraných ukazatelů. Cílem je analyzovat vývoj a příčiny rostoucího zadlužení domácností v České republice a ve zvolené zemi Evropské unie.

KLÍČOVÁ SLOVA

Zadluženost, domácnosti, banky, dluh, úvěr, finanční produkty

TITLE

Analysis of the evolution of household debts in Czech Republic and comparison with selected EU country.

ANNOTATION

The thesis classifies financial loan products which are offered by banks and non-banking institutions. The theoretical part shows the development of household debt in the Czech Republic and the development of household debt in Slovakia republic. Collected data are used for comparison of chosen indicators. The aim of this thesis is to analyze the development and causes of growing indebtedness of households in the Czech Republic and of households in selected country of European Union.

KEYWORDS

Indebtedness, households, banks, debt, loan, financial products

OBSAH

ÚVOD.....	10
1 BANKY A BANKOVNÍ SYSTÉM.....	11
1.2 Bankovní systém.....	11
1.2.1 <i>Bankovní systém v České republice .....</i>	<i>12</i>
2 CHARAKTERISTIKA A SYSTAMATIZACE FINANČNÍCH PRODUKTŮ.....	13
2.1 Charakteristika bankovních produktů	13
2.1.1 <i>Systematizace bankovních produktů .....</i>	<i>14</i>
2.2 Charakteristika finančních produktů nebankovních institucí	17
2.2.1 <i>Nebankovní produkty .....</i>	<i>17</i>
2.2.2 <i>Finanční produkty poskytované nebankovními i bankovními institucemi .....</i>	<i>18</i>
3 VÝVOJ ZADLUŽENOSTI ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ	22
3.1 Historie zadluženosti českých domácností v 19 – 20. století.....	23
3.2 Vývoj zadluženosti českých domácností v 21. století.....	26
4 VÝVOJ ZADLUŽENOSTI SLOVENSKÝCH DOMÁCNOSTÍ	34
4.1 Vývoj zadluženosti slovenských domácností v 21. století	35
5 KOMPARACE ZADLUŽENOSTI ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH DOMÁCNOSTÍ	40
5.1 Zadluženost domácností na HDP.....	40
5.2 Zadluženost domácností na HDD	42
5.3 Porovnání z hlediska objemu úvěrů v selhání	44
5.4 Struktura úvěrů dle poskytovatele	45
5.5 Struktura úvěrů dle splatnosti	47
5.6 Závěrečné shrnutí zjištěných výsledků	48
ZÁVĚR	49
POUŽITÁ LITERATURA.....	50

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Stav půjček domácnostem v letech 1990 - 2000	24
Tabulka 2: Vývoj inflace v letech 1990 - 2000	25
Tabulka 3: Stav hypotečních úvěrů v letech 2009 - 2014.....	32
Tabulka 4: Vývoj inflace a nezaměstnanosti v letech 1993 - 2000	35
Tabulka 5: Vývoj nominálních mezd v letech 2002 - 2014.....	43

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Graf RPSN vybraných společností.....	19
Obrázek 2: Graf objem korunových půjček poskytnutých bankami v letech 1990 - 2000	25
Obrázek 3: Graf podílu celkové zadluženosti a zadluženosti na účely bydlení.....	27
Obrázek 4: Graf podílu hypotečních úvěrů na celkových úvěrech na bydlení.....	28
Obrázek 5: Graf vývoje spotřebitelských úvěrů v letech 2005 -2014	30
Obrázek 6: Graf objemu úvěrů poskytnutých stavebními spořitelny v letech 2008 – 2013.....	31
Obrázek 7: Graf vývoje průměrných úrokových sazeb hypotečních úvěrů.....	32
Obrázek 8: Graf celkové zadluženosti českých domácností v letech 2005 - 2014.....	33
Obrázek 9: Graf vývoje cen nemovitostí na m2 v letech 2002 - 2014	36
Obrázek 10: Graf celkového objemu poskytnutých hypotečních úvěrů v letech 2005 -2014..	36
Obrázek 11: Graf struktury bankovních úvěrů slovenských domácností a celková zadluženost v letech 2007 – 2014	38
Obrázek 12: Graf objemu bankovních úvěrů domácnostem v EMU za rok 2014.....	39
Obrázek 13: Graf Podílu celkového objemu úvěrů na objemu HDP v letech 2007 -2014.....	41
Obrázek 14: Graf podílu dluhu/HDD v letech 2002 - 2013	42
Obrázek 15: Graf podílu bankovních úvěrů v selhání na celkových bankovních úvěrech domácnostem v letech 2005 – 2014.....	44

SEZNAM ZKRATEK

ČFLA	Česká leasingová a finanční asociace
ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
ČS, a.s.	Česká spořitelna
ČSOB, a.s.	Československá obchodní banka
ČOI	Česká obchodní inspekce
ECB	Evropská centrální banka
EMU	Evropská měnová unie
EU	Evropská Unie
FED	Federální rezervní banka
HDP	Hrubý domácí produkt
HDD	Hrubý disponibilní důchod
HDDD	Hrubý disponibilní důchod domácností
HÚ	Hypoteční úvěry
HZ	Hypoteční zástavní listy
KB, a.s.	Komerční banka
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
p. a.	roční úrok (per annum)
p. b.	procentuální bod
RPSN	Roční procentuální sazba nákladů
SNB	Slovenská národní banka
ŠÚ SR	Statistický úřad Slovenské republiky

ÚVOD

Zadluženost, a nejen domácností, ale i veřejného sektoru a ostatních ekonomických subjektů je stále aktuální téma, a to především z toho důvodu, že zadluženost neustále stoupá. Domácnosti ochotně přijímají úvěry z nejrůznějších pohnutek, nejčastějším důvodem je touha po vlastním bydlení. Půjčování si ovšem sebou nese jistá rizika. V krajním případě v důsledku nesplacení finančních závazků může nastat situace, kdy dlužník bude nucen vyhlásit osobní bankrot.

Bakalářská práce je členěna do pěti základních kapitol. V první část textu je zaměřena na popis bank a bankovního systému, následuje popis bankovních produktů (obchodů) a jejich systematizace. Vzhledem k tématu práce je potřeba soustředit pozornost především na úvěrové produkty, které banky, a nejen banky, ale i ostatní finanční zprostředkovatelé, nabízejí svým klientům.

Následující kapitola analyzuje a popisuje vývoj zadluženosti českých domácností od 90. let 20. století až do současnosti. V devadesátých letech v podstatě zadluženost, jak ji známe dnes, neexistovala. Zlom v ochotě domácností přijímat úvěry přišel až v roce 2000, kdy se objem poskytnutých úvěrů začal výrazně růst. To ovšem trvalo až do roku 2008, kdy svět zasáhla velká finanční krize, to způsobilo změnu trendu ve vývoji dalšího zadlužování.

Čtvrtá kapitola se soustředí na vývoj zadluženosti pouze slovenských domácností. Stejně jako u nás, se i slovenské domácnosti začaly výrazně zadlužovat až po příchodu nového tisíciletí. Celkový vývoj vzhledem ke společné historii je obdobný jako v České republice. Slovenská republika (jakožto země patřící do Evropské unie) byla zvolena pro následující komparaci zadluženosti domácností dle vybraných ukazatelů.

V poslední kapitole jsou porovnávány úvěry českých a slovenských domácností z hlediska struktury (dle splatnosti a poskytovatele), podílu objemu úvěrů na HDP a na hrubém disponibilním příjmu domácností, a také z hlediska objemu úvěrů v selhání. Tato kapitola dále obsahuje celkové shrnutí zjištění plynoucích z provedených komparací.

Cílem této bakalářské práce je analyzovat problematiku zadluženosti domácností v České republice z hlediska jejího vývoje a struktury úvěrů a následné porovnání se situací ve vybrané zemi, která je členem Evropské unie.

1 BANKY A BANKOVNÍ SYSTÉM

Banky jsou podnikatelské subjekty, ovšem nejsou zcela typické, mají své charakteristické rysy, které je od ostatních podnikatelů odlišují. Banky plní funkci finančního zprostředkovatele. Činnost bank podléhá jiné právní úpravě a přísnější kontrole, než je tomu u podnikání. Zákon o bankách č. 21/1992 Sb. vychází ze směrnice Evropské Unie a stanovuje následující podmínky, které banka musí splňovat, aby mohla vzniknout a fungovat v souladu s právem. Dále tento zákon stanovuje regulační rámec i systém pojištění vkladů. [20]

- banka je založena jako akciová společnost se sídlem v České republice
- banka přijímá vklady od svých klientů, vklad jsou svěřené peněžní prostředky a banka se zavazuje vložené finance na žádost vkladatele vyplatit
- banka poskytuje úvěry, úvěrem se rozumí poskytnuté peněžní prostředky v jakékoliv formě a na určitou dobu
- bance musí být Českou národní bankou udělena bankovní licence, aby mohla provádět svou činnost

„Banky jsou označovány jako finanční zprostředkovatel, jehož hlavní činností je zprostředkování pohybu dočasně volných finančních prostředků mezi jednotlivými ekonomickými subjekty.“ [3] Prostředky plynou od těch, co mají dostatek volného kapitálu k subjektům deficitním. Tato činnost společně s emisí bezhotovostních peněz a prováděním platebního styku patří mezi základní finanční operace, které banky provádějí.

1.2 Bankovní systém

V tržních ekonomikách neexistuje pouze jediná instituce. Na daném území působí více bank, které mohou poskytovat své služby v různých oblastech financování. Dohromady tvoří bankovní systém daného státu.

Bankovní systém lze dělit z několika hledisek:

- podle toho, zda existuje či neexistuje centrální banka se svými funkcemi, dělíme bankovní systém na jednostupňový a dvoustupňový
- podle rozsahu činností, které jsou jednotlivé banky oprávněné provádět, dělíme na banky univerzální a oddělené (specializované)

Jednostupňový bankovní systém nerozlišuje centrální banku a ostatní banky. Pokud existuje centrální banka, která vykonává veškeré makroekonomické i mikroekonomické

funkce, nazýváme ji "monobankou". Tento systém se uplatňuje v centrálně plánovaných ekonomikách. V případě, že centrální banka není zřízena, potom mohou ostatní banky vykonávat její funkce, včetně emise peněz.

Dvoustupňový bankovní systém spočívá v existenci jak centrální banky, tak ostatních obchodních bank. Každá banka vykonává své funkce. Pouze centrální banka má oprávnění emitovat hotovostní peníze.

Oddělený (specializovaný) model spočívá v institucionální separaci komerčního a investičního bankovníctví. Dříve byl tento systém využíván především v USA a Velké Británii.

V současnosti převládá *univerzální model* bankovního systému. Banky mohou poskytovat celou škálu bankovních produktů. Tedy mohou provádět služby komerčního bankovníctví (tj. přijímání vkladů, poskytování úvěrů, zprostředkovávání platebního styku, apod.) i služby týkající se investiční činnosti (tj. obchodovat s cennými papíry, spravovat finanční a aktiva, zprostředkovávat fúze a inkvizice, investovat do majetkových účastí, apod.)

[3] [7]

1.2.1 Bankovní systém v České republice

Od roku 1990 v České republice funguje dvoustupňový bankovní systém. Na bankovním trhu tak působí Česká národní banka a ostatní univerzální i specializované banky. Bankovní systém podléhá principům, které jsou uvedeny ve směrnících Evropské Unie, upravujících činnost a regulaci bank. K prvnímu čtvrtletí roku 2015 na českém bankovním trhu působilo celkem 46 bank, z toho je celkem 17 bank, 5 stavebních spořitelen a 24 poboček zahraničních bank. Oprávnění poskytovat bankovní služby na území ČR mělo celkem 369 bank členských států Evropské Unie. Velký podíl na bankovním trhu zaujímají 4 největší univerzální banky (ČS, a.s., ČSOB, a.s., KB, a.s., a Unicredit, a.s.). Působí zde také dvě banky, které částečně vlastní stát a to jsou Českomoravská záruční rozvojová banka, která má za cíl podporu malého a středního podnikání a Česká exportní banka, která se specializuje na podporu vývozu. Součástí bankovního systému v České republice jsou také spořitelní a úvěrová družstva, i když je nepovažujeme za banky, jsou upravena speciálním zákonem. [20]

[2]

2 CHARAKTERISTIKA A SYSTAMATIZACE FINANČNÍCH PRODUKTŮ

Tato kapitola přibližuje pojem bankovní produkt. Vysvětluje, jak se bankovní produkty dělí dle několika kritérií. Další část je soustředěna na nebankovní produkty a společnosti, které tyto produkty nabízejí na finančním trhu.

2.1 Charakteristika bankovních produktů

Banky v současnosti nabízejí širokou škálu služeb svým klientům, a to zpravidla za úplatu. Tyto služby označujeme jako „bankovní produkty“. Jejich třídění není snadnou záležitostí, a to z toho důvodu, že jsou různorodé, často dochází k jejich modifikacím a jednotlivé produkty se vzájemně prolínají.

I přes to, že se bankovní produkty od sebe odlišují, mají společné rysy. Splňují podmínky nehmotného (nemateriálního) charakteru, dualismu a vzájemné propojenosti a podmíněnosti.

Nemateriální charakter spočívá v tom, že tyto produkty nelze skladovat. Pro banku to tedy znamená, že se jimi nemůže předzásobit. Každý den tak musí být připravena reagovat na poptávku zájemců o nabízené služby. Další podmínkou, pro naplnění nemateriálního charakteru služby, je její abstraktnost, tedy bankovní produkty nejsou fyzického charakteru. Poslední vyplývající vlastností je nemožnost poskytované služby autorsky chránit, nejsou patentovatelné.

Dualismus bankovního produktu uvažujeme z toho důvodu, že obsahuje hodnotovou a věcnou stránku. Hodnotová stránka se vyjadřuje v peněžních jednotkách, zajímá nás tedy částka úvěru, vkladu, bankovního převodu atd. Věcnou stránku představuje výsledek poskytovaných personálních, technických a materiálních služeb. Lze ji vyjádřit počtem bankovních produktů, např.: počet poskytnutých úvěrů, bankovních převodů, atd. Toto rozdělení je důležité z hlediska nákladové kalkulace. Náklady na hodnotovou stránku jsou závislé na výši peněžní částky daného produktu, kdežto náklady spojené s věcnou stránkou jsou nezávislé, tzn., že náklady na zpracování jsou vždy stejné, bez ohledu na sumu, na kterou je smlouva s bankou uzavřena.

Vzájemná propojenost a podmíněnost spočívá ve faktu, že banka nemůže nabízet některé produkty, aniž by poskytovala služby, které spolu úzce souvisí. Banka tak například

musí vést bankovní účty svým klientům, aby klienti mohli provádět bezhotovostní platby. Jedno tak nemůže fungovat bez druhého. Propojenost a podmíněnost bankovních produktů také spočívá ve snaze banky nabídnout svým zákazníkům lepší a zvýhodněné služby při splnění určitých podmínek. Například automatické uložení peněžních prostředků na běžném účtu do výnosnější formy. Vzájemná propojenost a podmíněnost je pro banku důležitá při volbě struktury nabízených produktů. O některé poskytované služby by nemusela být příliš velká poptávka, pokud by k nim nebyly nabízené související produkty (např. banka k běžnému účtu nenabízí platební kartu, klient tak ztrácí zájem, protože nemá možnost bezhotovostní platby). [7]

Pokud existuje těsná propojenost některých produktů, banka ji může využít při stanovení jejich cen. Nabízený produkt může být velmi levný, to přiláká klientelu, ale pro související služby banka nastaví takové podmínky, aby byl nižší přínos vykompenzován.

2.1.1 Systematizace bankovních produktů

Jak již bylo zmíněno, členění bankovních produktů, vzhledem k jejich nepřehlednému množství, není snadnou záležitostí. Avšak uspořádání nabízených produktů lze využít například v organizačním uspořádání banky, účetnictví, při stanovení regulace pro činnost bank či při sjednávání bankovních obchodů. Klasický přístup systematizace bankovních produktů je založen na jejich odrazu v bilanci banky. Dále dělíme dle funkce (účelu), kterou má daná služba pro klienta a z hlediska segmentů, pro které jsou bankovní obchody určeny.

Dělení z hlediska bilance banky závisí na tom, na jaké straně rozvahy se daná bankovní operace objeví.

Aktivní bankovní obchody se odrážejí v aktivech rozvahy banky. Banka má roli věřitele a vznikají jí pohledávky (např. je poskytnutý úvěr) nebo jí mohou vzniknout určitá vlastnická práva (např. při zakoupení majetkových cenných papírů). Také vytváří pokladní hotovost za účelem udržení likvidity.

Při pasivních bankovních obchodech banka získává na úvěrovém principu cizí zdroje. Banky vystupují jak dlužníci, vznikají jí závazky. Mezi pasivní bankovní operace patří příjem vkladů – banka vklady využívá pro své aktivní operace a vyplácí klientům příjmy z vkladů, nákup vkladů a půjček od jiných bank, emise vlastních dluhopisů, prodej cenných papírů a tvorba vlastního kapitálu.

V neutrálních bankovních obchodech banka nevystupuje na straně dlužníka ani na straně věřitele. Tyto operace se v rozvaze banky neodrážejí, jsou tedy rozvahově neutrální. Mezi neutrální operace banky patří činnost: pokladní a směnářská, platební a zúčtovací, která je prováděna prostřednictvím klientských účtů, devizová, depotní a ostatní činnosti. [7]

Podle účelu (funkce) služby pro klienta, dělíme bankovní produkty do pěti základních skupin: finančně úvěrové obchody, depozitní (vkladové) obchody, platebně zúčtovací obchody, obchody investičního bankovníctví a pokladní a směnářské obchody. Všechny tyto bankovní obchody jsou přiblíženy níže.

Finančně úvěrové obchody prováděné bankou patří mezi nejdůležitější bankovní operace. Klienti prostřednictvím těchto operací mají možnost získat finanční prostředky od banky. Dále dělíme do tří základních skupin:

1) Peněžní úvěry – banka poskytne svému klientovi finanční prostředky, zpravidla v bezhotovostní formě. Dostává se tak do role věřitele. Klient se stává dlužníkem a vzniká mu závazek. Peněžní úvěr musí být splacen v určitém časovém horizontu, a to včetně úroků. Patří sem úvěry: kontokorentní, eskontní, hypoteční, spotřebitelské, podnikatelské, účelové, provozní a investiční úvěry. [20]

Vzhledem k tématu práce, nás budou zajímat pouze ty úvěry, které jsou poskytované domácnostem, což jsou: kontokorentní úvěr, úvěr z kreditní karty (poskytuje banka), spotřebitelské a hypoteční úvěry (popsány níže, poskytuje banka i nebankovní instituce). Další úvěry poskytované nebankovními společnostmi, jsou popsány v následující kapitole.

„Kontokorentní úvěr poskytuje banka klientovi v rámci běžného účtu.“ Princip spočívá v tom, že vlastník bankovního účtu může čerpat finanční prostředky do mínusu (debetu). Do jaké částky může být čerpáno, stanovuje úvěrový rámec. Kontokorent můžeme zařadit mezi krátkodobé úvěry, obvykle je využíván na překlenutí výkyvů v likviditě, sezónní potřeby nebo krátkodobé investice. Nevýhodou pro příjemce tohoto typu úvěru je jeho vyšší úrok. [2]

Při čerpání **úvěru z kreditní karty** banka stanoví úvěrový rámec, do kterého může klient čerpat úvěr, stejně jako u kontokorentu. V případě úvěru z kreditní karty odpadá nutnost podávání žádosti o každou půjčku. K čerpání peněžních prostředků stačí použít kartu u obchodníka nebo si je vybrat z bankomatu. [25]

2) Závazkové úvěry a záruky – banka se zavazuje, že splní závazek za svého klienta v případě, že klient tak sám z nějakého důvodu neučiní. Do této skupiny řadíme různé druhy bankovních záruk, akceptační a avalový úvěr.

3) Alternativní formy financování – spočívá v tom, že klient musí splnit určité specifické podmínky dané bankou, aby mu byly peněžní prostředky poskytnuty. Příkladem alternativních forem financování jsou faktoring a forfaiting.

V případě depozitních bankovních obchodů banka plní roli dlužníka. Prostřednictvím těchto operací získává cizí finanční prostředky. Mezi depozitní bankovní produkty patří: přijímání vkladů (např.: vklady na viděnou, termínované vklady a úsporné vklady) a emise bankovních dluhopisů

Zabezpečení platebního styku (hotovostního i bezhotovostního) probíhá v rámci platebně zúčtovacích operací banky. V dnešní době většina zúčtovacích procesů probíhá v bezhotovostní formě. Mezi tyto bankovní produkty patří: *příkazy k úhradě a inkasu (bankovní převody), šeky, platební karty (charge karty, kreditní úvěrové karty, debetní karty), dokumentární akreditiv a dokumentární inkaso.*

Produkty investičního bankovníctví znamenají pro klienty možnost investovat své peněžní prostředky, získávat zdroje nebo zajištění prostřednictvím nástrojů peněžního a kapitálového trhu. Také do této skupiny patří poradenské služby banky, které poskytuje svým klientům při realizaci jejich investic. Do investičního bankovníctví zahrnujeme *emisní obchody, vlastní a zprostředkovatelské obchody s investičními nástroji, depotní obchody, majetkovou správu, fúze a akvizice.*

Jako příklady pokladní a směnárenské činnosti bank můžeme uvést výměnu poškozených bankovek a výměnu hotovostních peněžních prostředků v určité měně za měnu jinou.

Bankovní produkty můžeme také **dělit z hlediska segmentace klientely banky** na retailové obchody, které se týkají nižších částek, ale naopak většího počtu subjektů či transakcí a na wholesaleové obchody, které jsou naopak spojeny s vyššími částkami a menším počtem účastníků. Příznačný je individuálnější přístup. [3]

2.2 Charakteristika finančních produktů nebankovních institucí

Na finančním trhu nejsou banky jedinými subjekty, které poskytují služby svým klientům. Existují také nebankovní instituce, jejichž nabízené produkty jsou často velice podobné těm bankovním, ovšem mohou být poskytovány za jiných podmínek. Mezi tyto nebankovní instituce řadíme pojišťovny, obchodníky s cennými papíry, investiční banky, investiční společnosti a fondy, penzijní fondy, leasingové a faktoringové společnosti, také směnárny, zastavárny, hypoteční banky, a další finanční společnosti. Co se týče legislativy, bankovní sektor podléhá mnohem striktnější regulaci, než sektor nebankovní, zřejmě také proto význam bank klesá. [20]

2.2.1 Nebankovní produkty

Nebankovní (nedepozitní) instituce nevlastní bankovní licenci, přesto mohou nabízet své služby, které se od bankovních produktů velmi neliší. Tyto společnosti dělíme do následujících skupin, podle toho, jaké finanční obchody zprostředkovávají.

Mezi smluvně spořicí instituce řadíme pojišťovny a penzijní fondy.

Pojišťovny nabízejí svým klientům celou škálu **pojištění**, tzn. v případě pojistné události, přechází část finančních dopadů rizika na pojistitele. Rozeznáváme zákonné pojištění (povinné ručení, zdravotní a sociální pojištění) a dobrovolné pojištění (závisí pouze na subjektu, zda si jej chce sjednat). Dále dělíme na životní a neživotní. Životní kryje riziko smrti a dožití. Neživotní pojištění může být úrazové, majetkové, odpovědnostní, právní ochrany, cestovní, apod.

Zajištění na stáří slibují svým klientům penzijní fondy. Účastník **penzijního pojištění** nejprve měsíčně odvádí určitou částku, která může být doplněna o příspěvek zaměstnavatele, poté (v době, kdy již není ekonomicky aktivní) je mu vyplácena suma zpět ve formě pravidelných splátek nebo jednorázově.

Do skupiny investičních zprostředkovatelů patří hedžové fondy, privátní equity, suverénní fondy, finanční společnosti, podílové fondy a fondy peněžního trhu. Tyto instituce shromažďují disponibilní prostředky svých klientů, které dále **investují na finančních trzích**, a tím je zhodnocují. [3]

Mezi ostatní finanční zprostředkovatele řadíme leasingové společnosti, zájemcům nabízejí především **finanční a operativní leasing**. Finanční leasing spočívá v dlouhodobém pronájmu určité movité věci, součástí smlouvy mezi leasingovou společností

(pronajímatelem) a nájemcem je předkupní právo, tzn., že po řádném splacení leasingu se nájemce se stává právoplatným majitelem věci. U operativního leasingu se koupě nemusí uskutečnit, předmět tak zůstává ve vlastnictví leasingové společnosti. Zvláštním dalšího finančního produktu je zpětný leasing, majitel předmětu leasingu tento předmět prodá leasingové společnosti a poté se stane nájemníkem jako u předchozích typů. Výhodou je rychlé získání peněžních prostředků. [12]

2.2.2 Finanční produkty poskytované nebankovními i bankovními institucemi

Finanční společnosti (ale i banky) se orientují na poskytování firemních a **spotřebitelských úvěrů** a zprostředkovávají **splátkový prodej**. Vzhledem k tématu práce se budu zabývat spotřebitelskými úvěry více do hloubky.

„Spotřebitelským úvěrem se rozumí odložená platba, zápůjčka, úvěr nebo jiná obdobná finanční služba poskytovaná nebo přislíbená spotřebiteli věřitelem nebo zprostředkovatelem.“ [13]

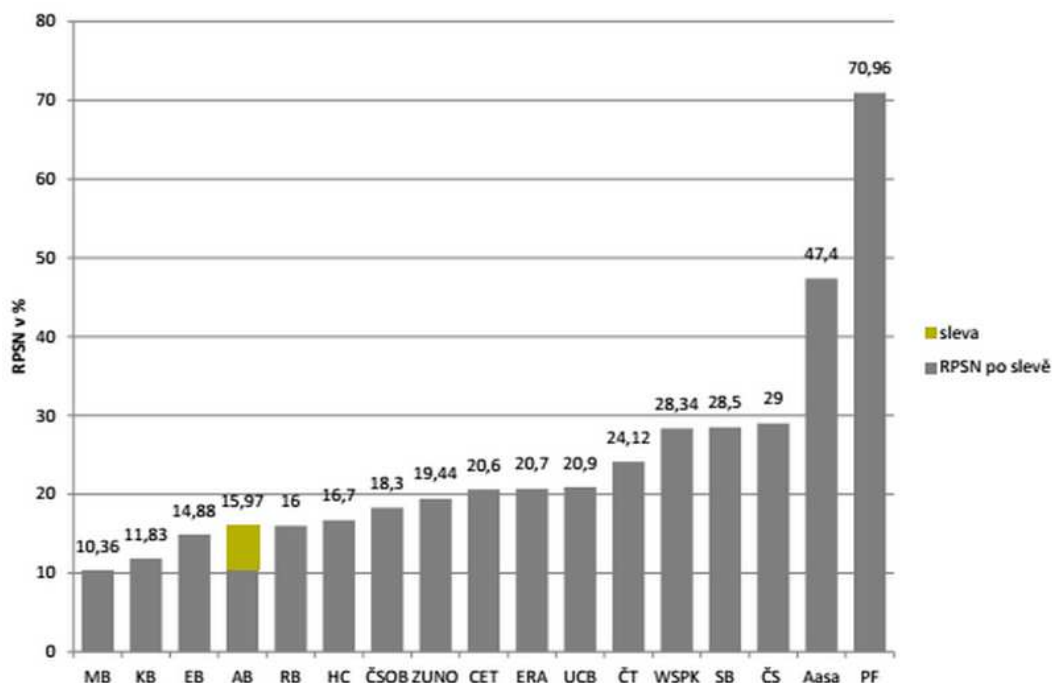
Spotřebitelský úvěr mohou poskytovat banky, nebankovní instituce nebo živnostník, který má potřebná oprávnění. Příjemce spotřebitelského úvěru může být pouze fyzická osoba, nikoliv podnikatel či OSVČ. Zprostředkovatelem rozumíme osobu, která informuje subjekt o možnosti uzavřít spotřebitelskou smlouvu nebo pomáhá věřiteli tuto smlouvu uzavřít nebo ji sám jménem věřitele uzavírá. Samozřejmě musí mít daná oprávnění k provádění této činnosti.

Spotřebitelský úvěr je upraven zákonem o č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, který je v souladu se směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES. Tento zákon ukládá poskytovatelům úvěrů celou škálu povinností. Většinou tyto povinnosti souvisí s nutností informovat, a to o věřiteli, příp. zprostředkovateli, o podmínkách úvěru (výše úvěru, podmínky čerpání úvěru, doba trvání úvěru, splátky, úrokové sazby, roční procentní sazby nákladů – RPSN, poplatcích, podmínky pro odstoupení od smlouvy, způsob zajištění úvěru, apod.). Zákon také stanovuje částku, pro kterou je možné spotřebitelský úvěr poskytnout. Celková výše úvěru musí být vyšší než 5000 Kč a nižší než 1 880 000 Kč.

Roční procentuální sazba nákladů je pro příjemce úvěru důležitý údaj. Říká nám, jaké jsou celkové náklady spotřebitelského úvěru, vyjadřuje se jako roční procentní podíl z celkové sumy úvěru. Mezi tyto náklady patří úrok, provize, všechny poplatky, daně a další náklady spojené s poskytováním služeb (např.: pojistné).

Pro porovnání roční procentuální sazby nákladů u spotřebitelských úvěrů, které poskytují banky a nebankovní subjekty, poslouží následující graf. Uvedená data jsou platná pro rok 2014. Vztahují se k úvěru na 30 000 Kč se splatností 1 rok.

Obrázek 1: Graf RPSN vybraných společností

Zdroj: [15]

Na prvním místě s nejnižším RPSN se umístila mBanka, za ní následují: Komerční banka, Equa bank, Air bank a Raiffeisenbank, dále nebankovní společnost Homecredit a.s., nejvyšší RPSN uvádí společnost Provident Financial, s.r.o., která podle výsledků navigátoru bezpečného úvěru patří do skupiny rizikových věřitelů. Z grafu můžeme pozorovat, že na prvních pěti příčkách se umístily bankovní společnosti, až na některé výjimky můžeme říci, že bankovní úvěry jsou levnější a méně rizikové, než ty od nebankovních společností.

Půjčit si u nebankovních institucí má ovšem i své **výhody** - rychlost vyřízení (spotřebitelský úvěr lze sjednat i online), benevolentnější podmínky pro schválení půjčky (pokud banka nechce žadateli vyhovět, u nebankovní instituce má větší šanci, že mu bude úvěr poskytnut). Také je možné vypůjčit si menší objem finančních prostředků na kratší dobu a půjčku lze získat i bez ručitele a dokazování účelu poskytovali. [16]

Existuje několik druhů spotřebitelských úvěrů: účelový, neúčelový, revolvingový úvěr, a také do této kategorie můžeme řadit splátkový prodej.

Neúčelový úvěr poskytuje klientovi peněžní prostředky převodem na jeho bankovní účet či výplatou v hotovosti. Tyto prostředky může příjemce úvěru využít dle své potřeby a uvážení, bez toho aniž by musel dokazovat poskytovateli účel vydání.

Účelový úvěr bývá čerpán na určitý druh zboží či službu přímo v místě prodeje. Úvěr může být poskytnut rovněž za jinými účely (např. rekonstrukce bytu). Objem poskytnutých peněžních prostředků odpovídá financovanému účelu. Tento typ úvěru může být využit také na úhradu dřívějších klientových závazků u jiných věřitelů. Vymezením účelu, pro který budou peněžní prostředky využity, zvyšuje pravděpodobnost splácení, což je výhodné zejména pro poskytovatele úvěru. [11]

„Revolvingový úvěr znamená opakované poskytnutí krátkodobých úvěrů.“ [3] Tento typ úvěru se využívá bezhotovostním platbám za zboží a služby denní potřeby i při mimořádných či příležitostných nákupech. Revolvingový úvěr je na rozdíl od kontokorentního účelový.

Mezi spotřebitelské úvěry můžeme zařadit i **splátkový prodej**, jehož podstata spočívá v tom, že úvěr je poskytnut na určité zboží či službu v místě prodeje. Cena zboží je rozložena do splátek a navýšena o úrok stejně jako u jiných druhů úvěrů. Úvěr ovšem neposkytuje přímo obchodník, ale společnost, která má s daným obchodem uzavřenou smlouvu, týkající se splátkového prodeje. To může být banka i nebankovní společnost. [22]

Regulace a dohled nad spotřebitelským trhem v ČR vykonává hned několik institucí. Dozorčím orgánem, který hlídá dodržování nastavených pravidel a zákonů je ČOI i ČNB. Česká národní banka ovšem nedozoruje všechny subjekty na českém trhu poskytující úvěru. Pod její kontrolou jsou banky a pobočky zahraničních bank, spořitelní a úvěrní družstva, obchodníci s cennými papíry, investiční zprostředkovatelé, pojišťovny, penzijní fondy, pojišťovací zprostředkovatelé, likvidátoři pojistných událostí, směnárny a další finanční instituce. Co se týče nebankovního sektoru, zde funguje ČLFA, což je asociace, která prosazuje naplňování Etického kodexu jednání členských společností a podílí na přípravě právních předpisů souvisejících s nebankovními finančními produkty a s postavením společností poskytujících leasing, spotřebitelské úvěry, splátkové prodeje a factoring. Legislativní, edukativní a reprezentativní roli plní ministerstvo financí ČR. Připravuje zákony a snaží se o prevenci zadluženosti v ČR. Také existují subjekty, které nejsou pod kontrolou ČNB ani nejsou členy ČFLA, tyto společnosti kontroluje pouze ČOI, která má právo uložit sankci, to ovšem nemusí vždy zabránit podvodným praktikám. [24]

Hlavním produktem, který nabízejí hypoteční banky, je poskytování **hypotečních úvěrů**. Dle zákona o dluhopisech č. 190/2004 Sb. hypoteční úvěr musí být zajištěn zástavním právem k nemovitosti, i rozestavěné, když pohledávka z úvěru nepřevyšuje dvojnásobek hodnoty zástavy. Lze ho získat na financování výstavby nemovitosti, rekonstrukci, koupi nemovitosti do osobního vlastnictví, na koupi pozemku, oddlužení nemovitosti, předplacení nájemného atd. Banka získává prostředky na poskytování úvěrů prostřednictvím obchodování s hypotečními zástavními listy, což jsou dluhopisy, jejichž jmenovitá hodnota a poměrný výnos jsou plně kryty z hypotečních úvěrů nebo částí těchto pohledávek. Hypoteční banky nabízejí také tzv. **Americké hypotéky**, což jsou úvěry, které nejsou účelově vázané, získané prostředky lze použít podle potřeb klienta. Tento typ hypotéky je obvykle poskytované fyzickým osobám, majícím příjem ze závislé činnosti nebo z podnikání. [30]

„Hlavním druhem hypotečních úvěrů jsou úvěry poskytované spotřebitelům na bydlení.“ [13] Úvěry na bydlení mohou poskytovat i ostatní úvěrové instituce. Co se týče legislativního rámce, Komise ES vydala doporučení (2001/193/ES) k podávání informací ohledně uzavírání hypotečních smluv. Tento druh úvěru je také regulován **směrnicí o úvěru na bydlení** (směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/17/EU).

3 VÝVOJ ZADLUŽENOSTI ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ

V této kapitole jsou nejprve vymezeny základní pojmy, poté je zde popsáno, jak se české domácnosti zadlužovaly v průběhu let. Vývoj je zachycen od 90. let minulého století, až do současnosti. Zadluženost rodin bylo ještě před sto lety v podstatě neznámou záležitostí. Úvěrový „boom“ vypukl až v novém tisíciletí. V dnešní době je sektor domácností dominantní klientský segment na úvěrovém trhu, kde nabízejí své úvěrové produkty bankovní i nebankovní společnosti.

Domácnosti jsou ekonomické jednotky, které mají společné vlastnictví, společně používají příjmy a přijímají ekonomická rozhodnutí. Jejich role v ekonomice je důležitá především proto, že svojí spotřebou podporují ekonomický růst. Domácnosti neplní pouze funkci spotřebitelů. Aby mohli uskutečňovat své výdaje, musí nejprve získat potřebné zdroje, a to prostřednictvím trhu práce. Mohou také podnikat, často jako malé rodinné firmy. Získané důchody nemusí vynaložit pouze na spotřebu, mohou si je ukládat, úspory dále slouží jako zdroj investic v ekonomice. [31]

Zadluženost domácností vzniká ve chvíli, kdy příjmy rodiny nestačí k pokrytí jejich výdajů. Ekonomické subjekty chybějící finanční prostředky získávají z cizích zdrojů, tzn. přijetím úvěru nebo půjčky od bank či nebankovních subjektů. Dostávají se tak do role dlužníka.

Zadluženost domácností lze měřit několika metodami. První metoda spočívá v porovnání objemu přijatých úvěrů v aktuální výši k finančnímu majetku (bankovní vklady, podílové listy, držené akcie a obligace, podíly ve společnostech) rodin v aktuální výši. Pomocí této metody se zjišťuje schopnost domácnosti jednorázově splatit veškerý aktuální dluh při využití veškerého finančního majetku. Další metoda sleduje, jaký podíl má dluhová služba na disponibilním důchodu domácností, tzn., kolik z celkových příjmů domácnosti musí být vynaloženo na splátky úvěrů. Třetí metoda porovnává celkový objem přijatých úvěrů s celkovým ročním disponibilním důchodem domácností. Výsledky jsou zaznamenávány v procentech.

Předluženost vychází ze zadluženosti. Je to situace, kdy domácnost již není schopna dostát svým finančním závazkům, tedy není schopna splácet dluh. [21]

3.1 Historie zadluženosti českých domácností v 19 – 20. století

V roce 1883 byla založena poštovní spořitelna, která měla pro drobnější střadatele a zájemce o menší úvěry velký význam. Stejně tak jako družstevní záložny (tzv. kampeličky), ve kterých se sdružovali soukromý podnikatelé, obchodníci a drobní zemědělci.

Zadlužení domácností na počátku 20. století v podstatě neexistovalo. Soukromé osoby si braly úvěry velmi ojediněle, získané prostředky byly využívány především jako investice do podnikání a byly zajištěné jiným majetkem. Půjčování domácnostem se ve světě rozmohlo až po 2. světové válce. V České republice, jakožto v zemi bývalého komunistického bloku, tomu tak bylo až v 90. letech 20. století.

V letech 1945 – 1990 nabídka na úvěrovém trhu byla téměř neznatelná. Na našem území za dob Československé socialistické republiky působila Česká státní spořitelna, která nabízela obyvatelům možnost spořit (formou ukládání na vkladní knížku) a také poskytovala půjčky. Československá obchodní banka a Živnostenská banka sloužily spíše státu, než občanům. Roli centrální banky plnila od roku 1950 Československá státní banka.

Po změně politického režimu v roce 1989, vešly v platnost (dne 1.1 1990) dva zákony: zákon č. 130/1989 sb. o Státní bance československé, a zákon č. 158/ 1989 Sb. o bankách a spořitelnách, což mělo za následek vznik dvoustupňového bankovního systému a nárůst počtu bank, které poskytovaly služby svým klientům (vč. poskytování úvěrů). Na konci roku 1990 české domácnosti podle statistik ČNB dlužily 31,75 miliardy korun. Většinu z objemu poskytnutých úvěrů tvořily tzv. novomanželské půjčky. Získané peněžní prostředky byly účelově vázané a šlo je tedy vynaložit pouze na některé druhy zboží. Co se týče půjček na výstavbu, princip čerpání byl stejný jako u novomanželských úvěrů.

V roce 1991 se objem poskytnutých úvěrů téměř zdvojnásobil, české domácnosti dlužily přes 63 miliard korun. To ale bylo zřejmě způsobeno tím, že do objemu půjček byly zahrnuty i mnohé privatizační úvěry fyzickým osobám, které byly uváděny jako půjčky osobní.

K datu 1. 2. 1992 vešel v platnost zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, který platí dodnes. Po vzniku České republiky roku 1993 se počet bank zvýšil na 52. S tím, jak rostl počet bank, samozřejmě rostla i nabídka úvěrových produktů a zadluženost českých domácností.

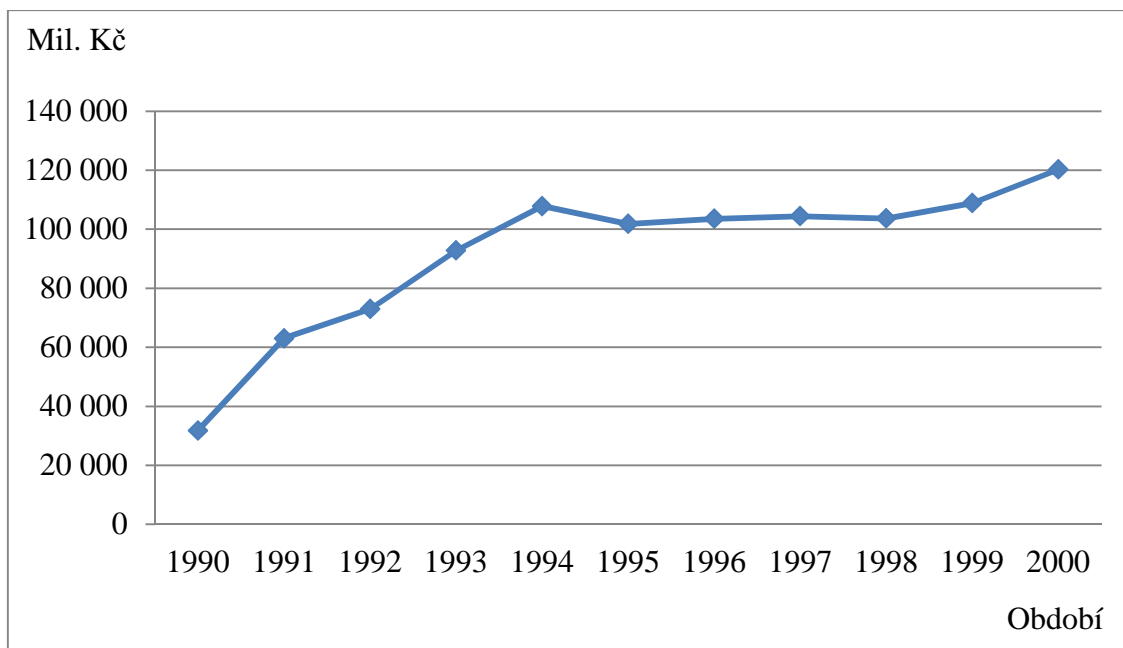

Tabulka 1: Stav půjček domácnostem v letech 1990 - 2000

Období	Stav půjček			
	v korunách (mil. Kč)	Přírůstek v %	V cizí měně (mil. Kč)	Přírůstek v%
1990	31 757	-	-	-
1991	63 009	98,4	-	-
1992	72 979	15,8	-	-
1993	92 788	27,1	-	-
1994	107 848	16,2	-	-
1995	101 829	- 5,6	-	-
1996	103 528	1,7	-	-
1997	104 411	0,9	6 074	-
1998	103 651	- 0,7	3 483	- 42,7
1999	108 864	5	3 410	- 2,1
2000	120 272	10,5	2 310	- 2,5

Zdroj: [Český statistický úřad, vlastní zpracování]

Největší nárůst zadluženosti českých domácností, jak můžeme pozorovat z tabulky, která je níže zpracována i do grafu, byl zaznamenán mezi lety 1990 – 1994. Objem úvěrů domácnostem se znásobil 3,4 krát. Od konce roku 1994 až do roku 1999 se celkový dluh domácností zvýšil pouze o jednu miliardu, a to z 107,85 miliardy na 108,86 miliardy. Od roku 1997 jsou zaznamenány také úvěry v cizí měně, jejich výše byla ovšem zcela zanedbatelná. V roce 1997 cizoměnové úvěry činily pouze 5,8% z celkového objemu úvěrů. „V průběhu devadesátých let se v případě úvěrů domácnostem mnoho nezměnilo. Za celé desetiletí nedošlo k výrazným zvrátům a zadlužení domácností v některých fázích dokonce i pokleslo.“ [23]

Obrázek 2: Graf objem korunových půjček poskytnutých bankami v letech 1990 - 2000

Zdroj: [Český statistický úřad, vlastní zpracování]

Důvodů, proč se v této době rodiny významně nezadlužovaly, bylo hned několik. Především šlo o vysokou inflaci a s tím spojené i vysoké úrokové sazby. Inflace v 90. letech minulého století dosahovala dokonce i dvouciferných čísel. V letech 1995 – 2000 však inflace začala klesat až pod hranici deseti procent ročně. Reálné mzdy domácností sice rostly, ale zájem o úvěry i tak nebyl příliš velký. Také z toho důvodu, že obecně převažovala nedůvěra a konzervativní přístup zadlužování. Nabídka také nebyla nijak významná, to souviselo především s neochotou bankovních ústavů půjčovat drobným klientům. Dalším důvodem byla nejistota budoucnosti vývoje na úvěrovém trhu. Transformace ekonomik s sebou nesla mnohé změny, jak ekonomické, tak i sociální. „*Státy teprve postupně přijímaly vládní programy podpory bydlení zahrnující stavební spoření a hypoteční systémy.*“ [21]

Tabulka 2: Vývoj inflace v letech 1990 - 2000

Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Inflace v %	9,7	56,8	11,1	20,8	10,0	9,1	8,8	8,5	10,7	2,1	3,9
Reálný růst mezd v %	- 5,5	-26,3	10,3	3,7	7,8	8,7	8,7	1,3	-1,4	6,2	2,4

Zdroj: [15, Český statistický úřad]

3.2 Vývoj zadluženosti českých domácností v 21. století

Ke zlomu v zadlužování domácností došlo až na počátku nového tisíciletí. Od druhé poloviny roku 2000 až dodnes dochází k neustálému nominálnímu i reálnému nárůstu objemu úvěrů, které domácnosti ochotně přijímají. Příčiny zadlužování ve 21. století souvisely se změnami na straně poptávky i nabídky.

Hlavním důvodem, proč si domácnosti začali ochotněji půjčovat, než tomu bylo v 90. letech, byl pokles a stabilizace úrokových sazeb. Obecně můžeme tvrdit, že pro spotřebitele při rozhodování, zda přijmout úvěr, je nejdůležitějším parametrem právě výše úrokových sazeb. Úrokové sazby určují cenu zapůjčených finančních prostředků, tedy objem peněz ze zapůjčené jistiny, kterou dlužník zaplatí navíc. Hodnoty úrokových sazeb bank jsou závislé na vývoji na mezibankovním trhu a ty zase reagují na nastavení základních úrokových sazeb centrální bankou. [23]

Růst zadluženosti českých domácností ovlivnily také další faktory: růst průměrných reálných mezd, optimistická atmosféra směřující ke spotřebě domácností, rostoucí potřeba společnosti vyššího životního standardu. [21]

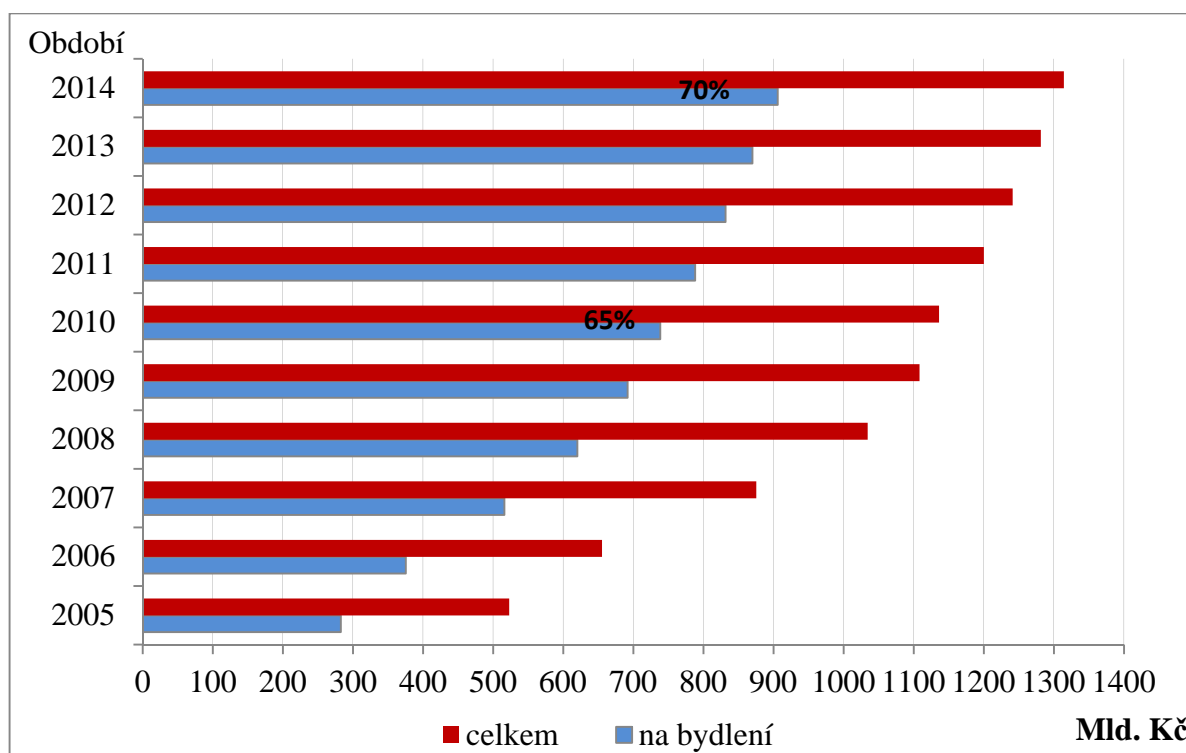
Co se týče strany **nabídky úvěrů**, i tam došlo k expanzi. Banky se začaly orientovat i na drobnější klientu a rozšířily svou škálu poskytovaných služeb. Některé banky se nechaly inspirovat americký přístupem k poskytování úvěrů domácnostem, který spočíval v tom, že banky ve Spojených státech půjčovaly prakticky komukoliv. Ovšem pokud bylo vyšší riziko neschopnosti splácet, odpovídal tomu i úrok a podmínky úvěru. Kromě bank se na trhu začali objevovat i nebankovní instituce se svými produkty, což také zvýšilo nabídku na úvěrovém trhu. V roce 2000 také velký „boom“ zaznamenaly stavební spořitelny, které financují potřeby na bydlení. [23]

Je také nutno poznamenat, že na prudký nárůst zadluženosti, který můžeme pozorovat od roku 2003, mají velký vliv především úvěry poskytnuté na účely spojené s bydlením (hypoteční úvěry, standardní i překlenovací úvěry ze stavebního spoření a od roku 2002 také spotřebitelské účelové úvěry na koupi nemovitosti) poskytované bankovními i nebankovními institucemi. „*Sumy hypotečních úvěrů narůstaly ve sledovaném období rychleji než celkové úvěry na bydlení. Každý rok v období 2003-2006 stoupaly stavy hypotečních úvěrů o téměř polovinu.*“ [4] Nejvyšší meziroční růst zaznamenaly v roce 2003 (54,5 %), nejnižší z tohoto období v roce 2007 (+40 %). V roce 2007 celkový objem poskytnutých úvěrů na potřeby bydlení, zahrnující peníze půjčené klientům bank, družstevních záložen a ostatních finančních

zprostředkovatelů, činil 515,9 miliardy korun. Nárůst pokračoval i v roce 2008, ovšem již nebyl tak dramatický. Úvěry obyvatelstva na spotřebu ke konci roku 2007 od všech finančních zprostředkovatelů činily 267,2 miliardy korun, z toho 48% (128,5 mld. korun) poskytly nebankovní instituce. Celkově české domácnosti dlužily 875,3 mld. korun. [6]

Hypoteční boom byl také podpořen vývojem příjmů českých rodin v letech 2005–2008 (v průměru o 7%) a vysokou mírou zaměstnanosti a nabídkou pracovních míst (150 tisíc).

V následujícím grafu můžeme sledovat podíl objemu úvěrů na bydlení s celkovou zadlužeností českých domácností v jednotlivých letech. Graf je uveden až od roku 2005 z toho důvodu, že ČNB zaznamenává souhrnná data (za bankovní i nebankovní sektor) právě až od tohoto roku. Do té doby je zachycena pouze bankovní statistika.

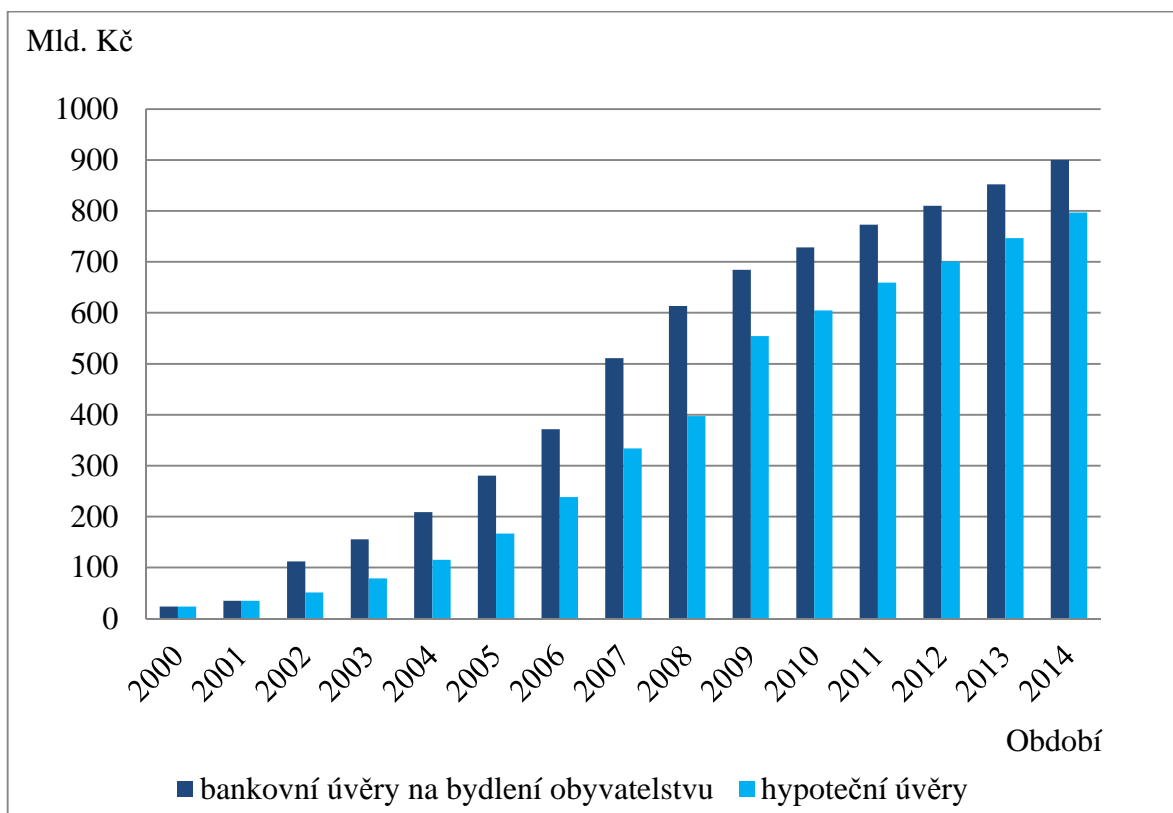

Obrázek 3: Graf podílu celkové zadluženosti a zadluženosti na účely bydlení

Zdroj: [ČNB, vlastní zpracování]

Z grafu vyplývá, že po celé sledované období úvěry na bydlení zaujímají více jak polovinu z celkových úvěrů poskytnutých domácnostem a tento podíl se rok od roku zvyšuje. Spotřebitelské úvěry tak stojí v pozadí. České domácnosti tak směřují své preference k tzv. „zdravým půjčkám“. Větší část objemu úvěrů na bydlení zaujímají hypoteční úvěry, což ukazuje následující graf. Tyto jsou z hlediska splatnosti dlouhodobé, to znamená, že zájemce o takovýto druh úvěru musí počítat s tím, že se zadluží na delší dobu

než 5 let. Některé hypotéky mohou mít splatnost až několik desítek let, ovšem je třeba vzít v úvahu životnost nemovitosti, kterou se musí dle zákona příjemce úvěru zaručit.

Obrázek 4: Graf podílu hypotečních úvěrů na celkových úvěrech na bydlení

Zdroj: [ČNB, vlastní zpracování]

V roce 2008 celý svět zasáhla velká finanční krize. Vzniku globální ekonomické krize předcházely jisté události. Hlavní příčinou byla velká zadluženost amerických domácností, které postupem času nebyly schopny splácet své závazky. Díky nesplácení úvěrů, některé finanční společnosti zkrachovaly, jiné byly odkoupeny či prošly restrukturalizací.

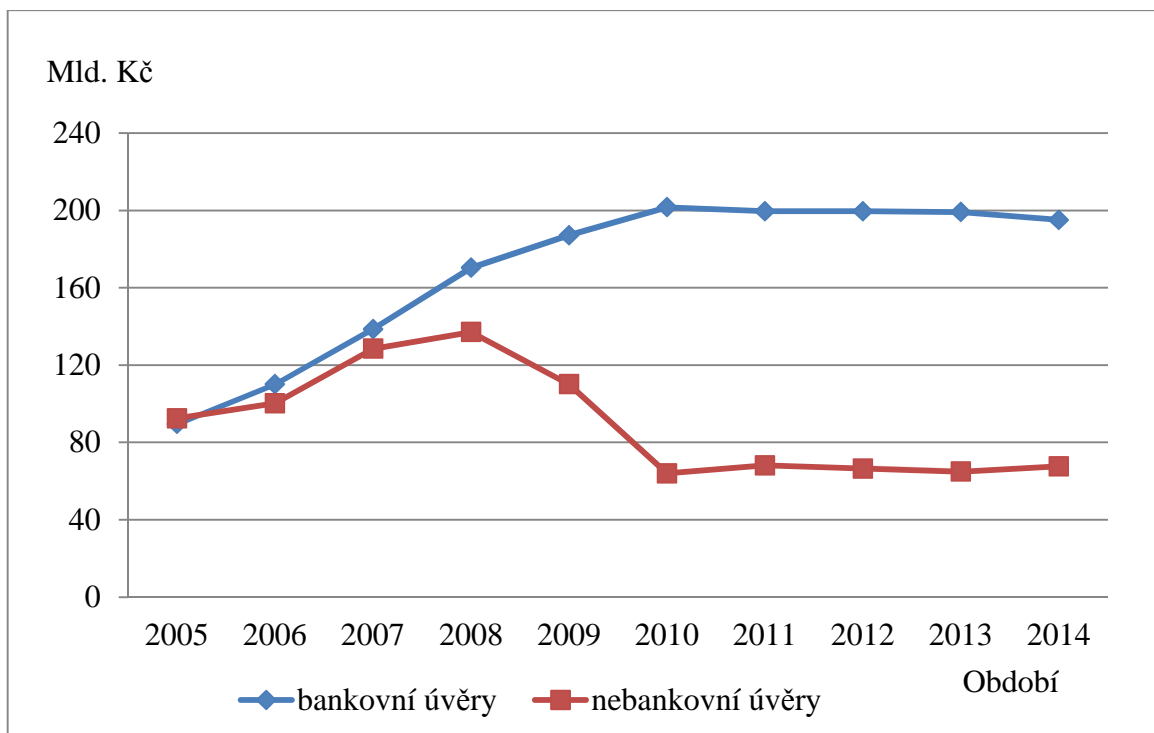
Nutno říci, že si americké rodiny půjčovaly především na účely spojené s bydlením. V roce 2000 Spojené státy zachvátila hypoteční horečka. Hypoteční úvěry byly poskytovány téměř komukoliv. V roce 2001 Federální rezervní banka (FED) podpořila ochotu přijímat úvěry tím, že stanovila úrokové sazby, které dosáhly svého historického minima, klesly až na 1%. FED tak chtěla podpořit ekonomiku, která stagnovala, také díky vyčerpání poptávkového šoku, souvisejícího se zaváděním počítačových technologií. *„Hypoteční bublina projevující se rostoucími cenami domů a souběžným nárůstem refinancování nemovitostí a utrácení, formující se po celá desetiletí, byla hlavním faktorem v pozadí hospodářského oživení po*

propadu finančních trhů v roce 2000 a recese o rok později.“ [9] V roce 2005 objem hypotečních úvěrů činil 8,66 bilionu dolarů, což tvořilo téměř 70% amerického HDP.

Zadlužení podporovalo finanční spekulace, které vedly k dalšímu zadlužení. Všechny úvěry odkoupily investiční banky jako Lehman Brothers, které je potom nabízely dál v podobě sekuritizačních balíčků. Pomocí ratingových agentur cenné dluhové papíry (označované jako MBS nebo CDO) dostávaly výborná hodnocení, tato hodnocení ale byla podvodná. Tyto balíčky odkupovaly i zahraniční banky, které po vypuknutí krize také utrpěly ztráty.

Výdaje nerostly pouze v sektoru domácností, deficit vykazovaly i veřejné rozpočty a finanční sektor. Vládní výdaje směřovaly na podporu bydlení, ale také na výdaje armády.

Globální krize se promítla i do zadlužování českých domácností, to se odrazilo v klesající dynamice růstu objemu úvěru. Meziroční přírůstky objemu úvěrů od roku 2003 až do poloviny roku 2008 neklesly pod hranici 30%. Teprve počínající krizová situace v ekonomice oslabila i tempo růstu úvěrů poskytovaných bankami obyvatelstvu, a to z +29,6 % v červenci 2008 na +11,1% v prosinci 2009. Úvěry spojené s bydlením poskytované bankami v roce 2009 činily celkem 690 mld. korun a objem úvěrů poskytnutých nebankovními institucemi necelých 1,4 mld. korun. Tempo růstu úvěru na bydlení kleslo na + 11,5%, v absolutním vyjádření činil pokles 71,8 mld. Kč. Přitom v předcházejícím roce přírůstek činil 20,1%. Úvěry na spotřebu poskytované bankami v roce 2009 podražily, a to především z důvodu omezení těchto půjček. Celkem dluh bankám na spotřebu činil 187 mld. korun. Co se týče spotřebitelských úvěrů poskytované nebankovními společnostmi, ty zaznamenaly meziroční pokles o více jak 27 mld. korun, což je zřejmé z následujícího grafu. Celkově domácnosti ke konci roku 2009 dlužily přes 125 mld. korun ostatním nebankovním společnostem. Jasně můžeme pozorovat pokles dynamiky, který byl způsoben nižší schopností splácet a vyšší obezřetností finančních zprostředkovatelů úvěrů. I když zadluženost od roku 2000 neustále rostla. Do roku 2009 se objem úvěrů zvýšil osmkrát. Celkově ke konci roku 2009 zadluženost českých domácností přesáhla hranici jednoho bilionu korun. [4] [24]

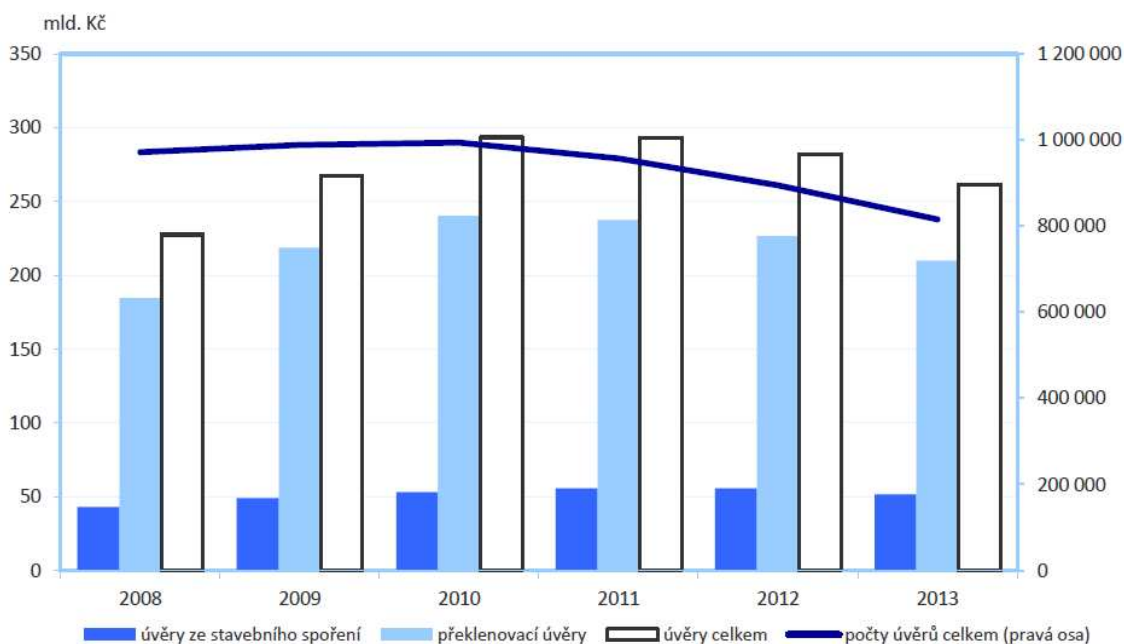
Obrázek 5: Graf vývoje spotřebitelských úvěrů v letech 2005 -2014

Zdroj: [ČNB, vlastní zpracování]

V současné době je tendence taková, že domácnosti preferují dlouhodobé úvěry (hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření) od bank před úvěry spotřebitelskými. Jak již bylo zmíněno, po velké ekonomické krizi tempo růstu objemu úvěrů se začalo zpomalovat, i když celková zadluženost domácností stoupá. Srovnáme – li období od roku 2004 – 2008 objemy půjček domácnostem rostly v průměru každý rok o 166 mld., dlouhodobé potom o 159 mld. korun, v letech 2009 – 2011 to bylo jen o 66 mld. ročně (67mld. u dlouhodobé). [5]

Celkové zadlužení domácností u bank a nebankovních finančních institucí meziročně vzrostlo o 2,5% a ke konci roku 2010 dosáhlo 1 136, 1 mld. Kč (z toho 1 057 mld. Kč bankám a družstevním záložnám a 79 mld. Kč ostatním finančním institucím). Pokles spotřebitelských úvěrů poskytovaných nebankovními společnostmi pokračoval v roce 2010 téměř o 43 mld. Kč. To znamenalo ještě větší propad, než v předcházejícím roce. Objem spotřebitelských úvěrů poskytovaných bankami naopak vzrostl o 7,7%. Během roku 2011 zadlužování pokračovalo ve stejném duchu. Koncem roku 2012 dlužily české domácnosti 1 241 mld. korun (1 163,3 mld. Kč bankám), z toho na bydlení 831,5 mld. korun (70% z celkového objemu úvěrů) a na spotřebu více jak 266 mld. Kč. [32] [24]

Velký pokles od října 2010 zaznamenaly úvěry poskytované stavebními spořitelny, zejména pak překlenovací úvěry. V roce 2011 se celkový počet úvěrů ze stavebního spoření (vč. překlenovacího úvěru) meziročně snížil o 3,7 procent. Pokles následoval i v roce 2012 (-6,5%). Vývoj od roku 2008 znázorňuje následující graf.

Obrázek 6: Graf objemu úvěrů poskytnutých stavebními spořitelny v letech 2008 – 2013

Zdroj: [33]

V roce 2013 došlo k mírnému zrychlení tempa nárůstu objemu poskytnutých úvěrů domácnostem od bank. „Meziroční zvýšení dynamiky úvěrů poskytnutých jak domácnostem, tak nefinančním podnikům však může naznačovat postupné zlepšování ekonomické situace, resp. rostoucí důvěru jednotlivých ekonomických subjektů v budoucí vývoj.“ [33]

Ke konci roku 2013 domácnosti bankám dlužily 1 206,3 mld. korun z celkového objemu úvěrů téměř 1,3 bil. Kč. To představuje nárůst o 3,7% oproti roku 2012. Objem úvěrů ze stavebního spoření klesal i v roce 2013 a stále rychleji (o 7,4% v absolutním vyjádření o 20 mld. Kč). Zmírnění dynamiky poklesu zaznamenaly stavební spořitelny až v roce 2014 (-4,5%).

V roce 2014 se na zadlužení českých domácností z velké části podílely hypoteční úvěry. To bylo způsobeno především tím, že úrokové sazby dosáhly svého minima. Ke konci

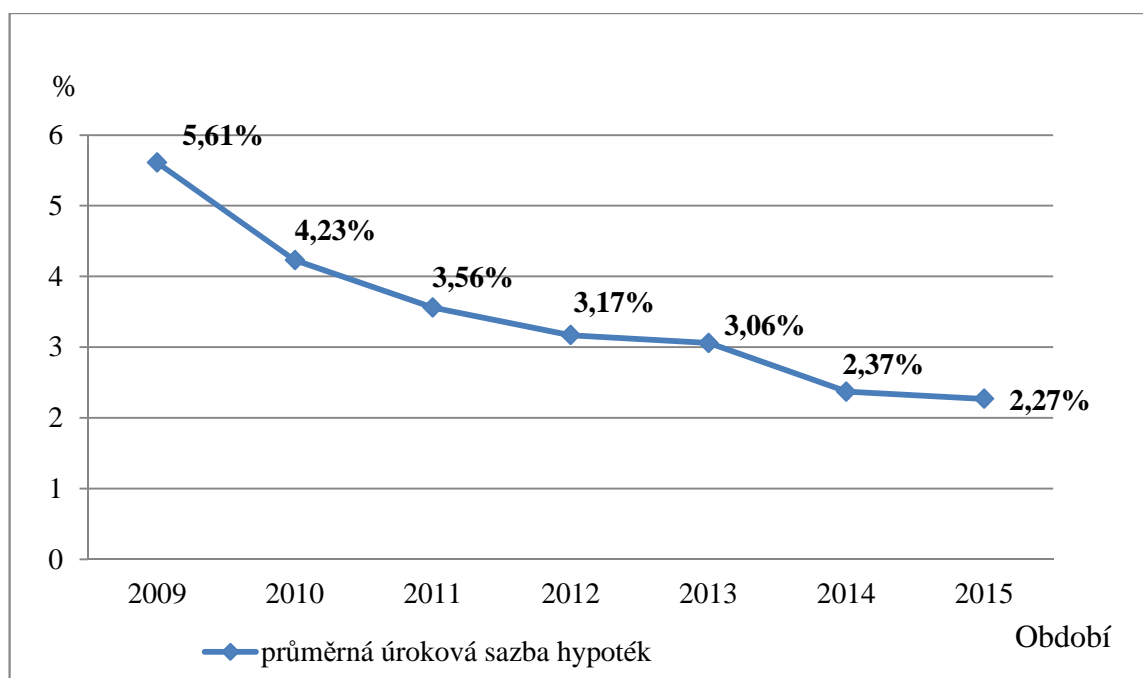

roku 2014 české domácnosti dlužily 1 314,5 mld. korun, z toho 1237,8 mld. Kč bankám a družstevním záložnám a 76,7 mld. Kč připadlo na ostatní finanční instituce. Trend snižování úrokových sazeb hypoték pokračuje i v roce 2015 a podporuje tak preference obyvatel k přijímání těchto úvěrů. Počet poskytnutých hypoték a jejich objem ukazuje následující tabulka.

Tabulka 3: Stav hypotečních úvěrů v letech 2009 - 2014

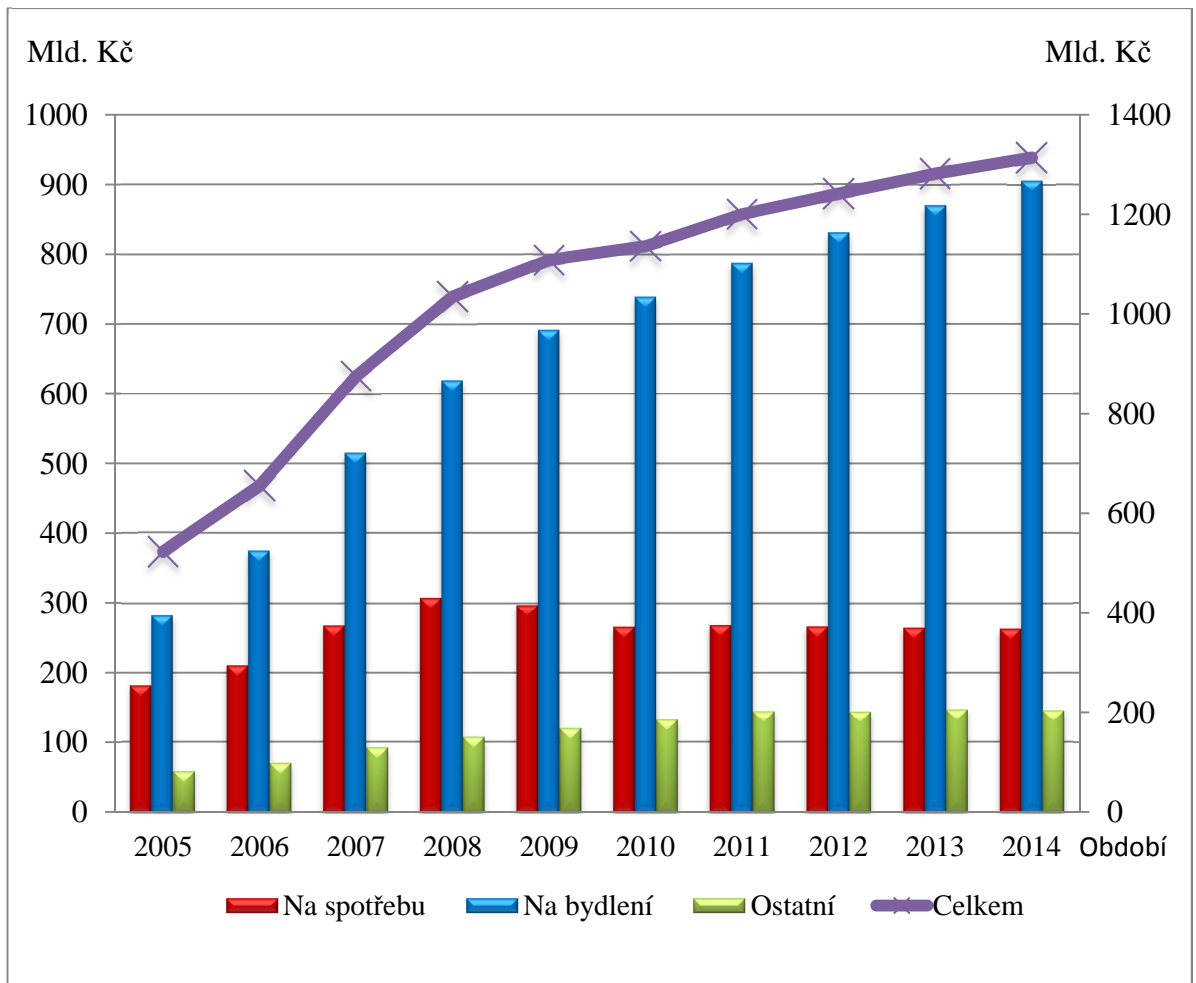
Rok	Počet HÚ celkem (tis.)	Meziroční změna		Objem úvěrů (mld. Kč)	Meziroční změna	
		abs.	(%)		abs.	(%)
2009	450,8	-	-	554,4	-	-
2010	501,5	50,8	11,26	604,7	50,3	9,07
2011	572,6	71,1	14,17	659,0	54,3	8,99
2012	646,2	73,6	12,9	700,5	41,5	6,3
2013	738,8	92,6	14,3	746,6	46,1	6,6
2014	824,7	85,9	11,6	796,9	50,3	6,7

Zdroj: [33, ČNB, vlastní zpracování]

Obrázek 7: Graf vývoje průměrných úrokových sazeb hypotečních úvěrů

Zdroj: [10, vlastní zpracování]

Obrázek 8: Graf celkové zadluženosti českých domácností v letech 2005 - 2014

Zdroj: [ČNB, vlastní zpracování]

Z grafu můžeme pozorovat prudký nárůst v letech 2005 – 2009. Po finanční krizi se tempo růstu zadluženosti zpomaluje. Celková zadluženost domácností stále roste. K datu 28. 2. 2015 celková zadluženost českých domácností činila 1317,1 miliardy korun.

4 VÝVOJ ZADLUŽENOSTI SLOVENSKÝCH DOMÁCNOSTÍ

Tato kapitola popisuje, jak se vyvíjela situace v oblasti zadlužování slovenských domácností po rozpadu Československa, kdy se společná ekonomika rozdělila do dvou samostatných států. Vývoj je zachycen od roku 1993 až po současnost.

Vývoj zadluženosti slovenských domácností v 90. letech 20. století probíhal podobně jako v České republice. Zadluženost domácností byla v té době minimální. Stejně jako u nás, na straně úvěrové nabídky, se banky soustředily spíše na podnikatele a významnější klienty a poptávka také nebyla příliš velká. Ani drobnější podnikatelé to neměli snadné, banky měly vysoké nároky na ručení za poskytované úvěry. Inflace dosahovala dvouciferných čísel (v roce 1993 23,2%), to souviselo se zavedením HDP a měnovou odlukou, která nastala po rozdělení Československa. V roce 1993 také vzrostla míra nezaměstnanosti na 14,4%, což představuje meziroční přírůstek 4%. Dokážeme si představit, že vyšší nezaměstnanost také nepodpořila ochotu přijímat cizí finanční prostředky a s nimi spojené riziko neschopnosti splácet úvěry. Česká republika na tom s nezaměstnaností obyvatel v té době byla podstatně lépe. Slovenská republika se však s vyšší mírou nezaměstnanost potýká dodnes. V roce 1996 poprvé došlo k výraznějšímu růstu půjček domácnostem, to bylo způsobeno tím, že některé banky nabízely výhodné úvěry na nákup osobních automobilů a úvěry na stavební účely. V tomtéž roce také nabyl účinnosti novelizovaný zákon č. 21/1992 Sb. o bankách, který mimo jiné vytvořil právní rámec pro provozování hypotečního bankovníctví. Díky tomuto zákonu se rozšířila nabídka úvěrů na bydlení. [26] [27]

V roce 1999 objem poskytnutých hypotečních úvěrů výrazně vzrostl (až trojnásobně). Důvodů pro zvýšený zájem o tento druh úvěrů bylo hned několik. Jednak díky zavedení přímé státní podpory (poskytování státního příspěvku) a nepřímé státní podpory (osvobození úrokových výnosů z HZL od daně z příjmu), a také z důvodu snížení úrokových sazeb (na 7,25 - 7,5% p.a.), které se téměř vyrovnaly úrokovým sazbám stavebních úvěrů, poskytovaných stavebními spořitelny. Stavební úvěry do té doby dominovaly na úvěrovém trhu. *„Konkurenční výhodou hypotečních úvěrů v porovnání s ostatními dostupnými formami financování potřeb bydlení je dlouhodobá splatnost a především to, že hypoteční úvěr žadatel může získat okamžitě, bez potřeby předcházejícího spoření.“* [17]

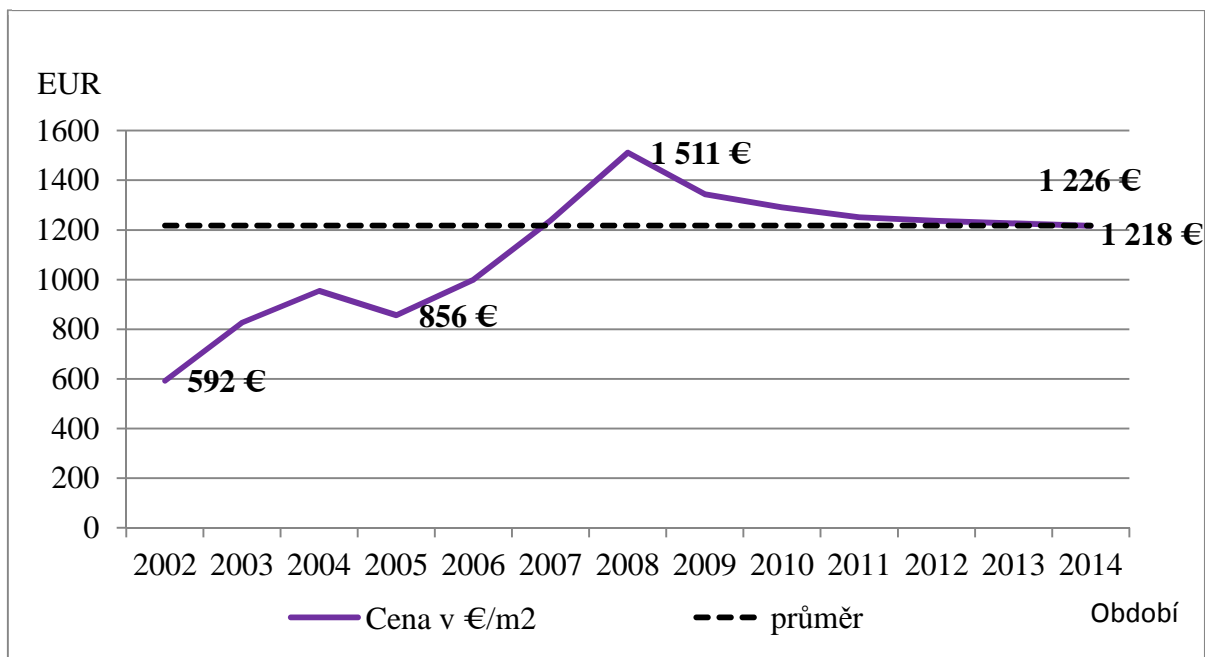
Tabulka 4: Vývoj inflace a nezaměstnanosti v letech 1993 - 2000

Období	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Inflace v %	23,2	13,4	9,9	5,8	6,1	6,7	10,6	12,0
Míra nezaměstnanosti v %	14,4	14,6	13,1	12,8	12,5	15,6	19,2	17,9

Zdroj: [ŠÚ SR, vlastní zpracování]

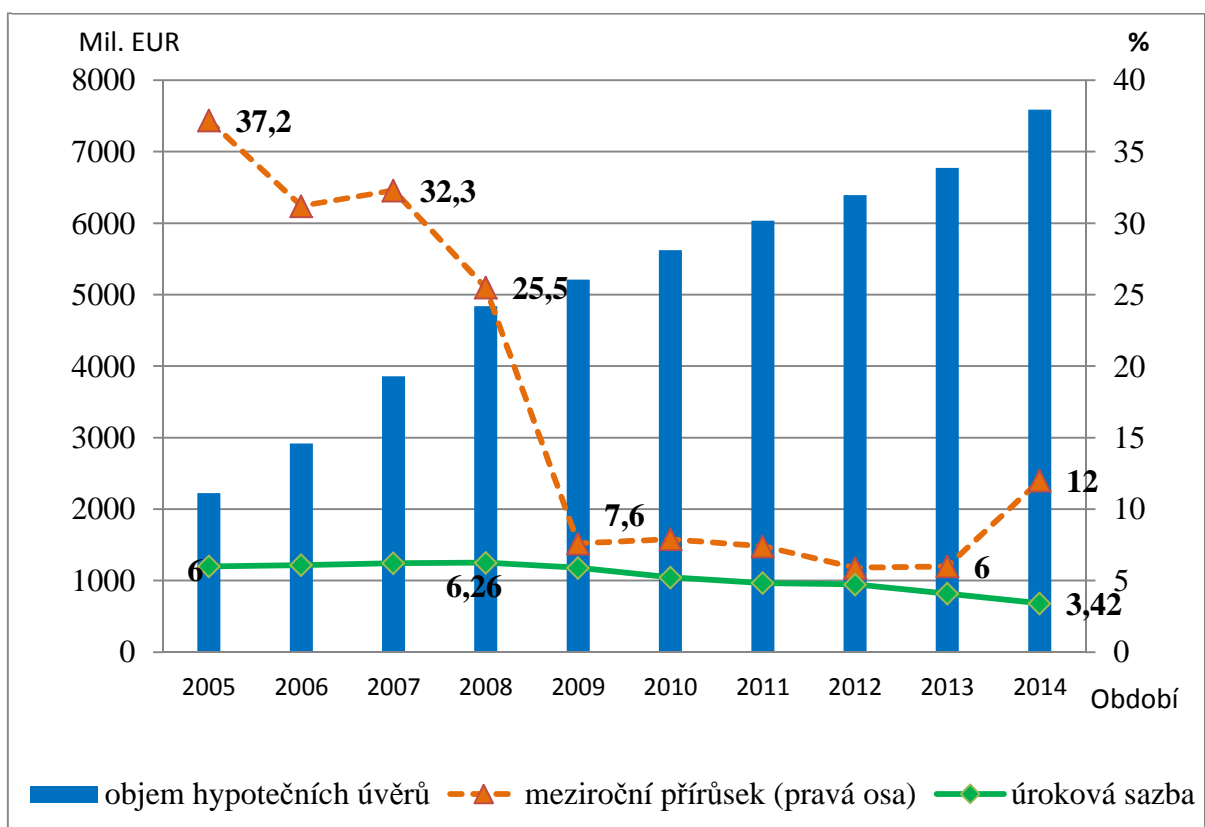
4.1 Vývoj zadluženosti slovenských domácností v 21. století

Stejně jako v České republice slovenské domácnosti zaznamenaly dynamický růst zadluženosti až s příchodem nového tisíciletí. Konkrétně až od roku 2003 můžeme pozorovat vyšší nárůst počtu poskytnutých úvěry bankami i nebankovními institucemi. Příchod zahraničních bank, finanční liberalizace a celkový ekonomický nárůst a stabilizace v oblasti bankovníctví umožnily rozvoj úvěrového trhu. Banky postupem času přesunuly svůj zájem, i na trh retailových úvěrů. Tomu přispěla i privatizace a restrukturalizace slovenských bank, která probíhala v letech 2001 - 2002 a následující daňová reforma v roce 2004. Expanze v oblasti hypotečního bankovníctví dále pokračovala i v novém století. Od roku 2004 jejich význam klesá, a to z toho důvodu, že se na finančním trhu objevily i jiné úvěry sloužící k zajištění potřeb spojených s bydlením. K vysokému nárůstu objemu hypotečních úvěrů také přispělo zvýšení cen nemovitostí, a to především v letech před finanční krizí (2006 – 2008). Větší ochota domácností přijímat úvěry byla také spojena s nízkými úrokovými sazbami a očekáváním rostoucích příjmů. Od roku 2003 objem dluhu roste rychlejším tempem, než slovenská ekonomika a příjmy a úspory domácností. Mezi lety 2003 – 2008 průměrný meziroční nárůst činil asi 34%. [8]

Obrázek 9: Graf vývoje cen nemovitostí na m² v letech 2002 - 2014

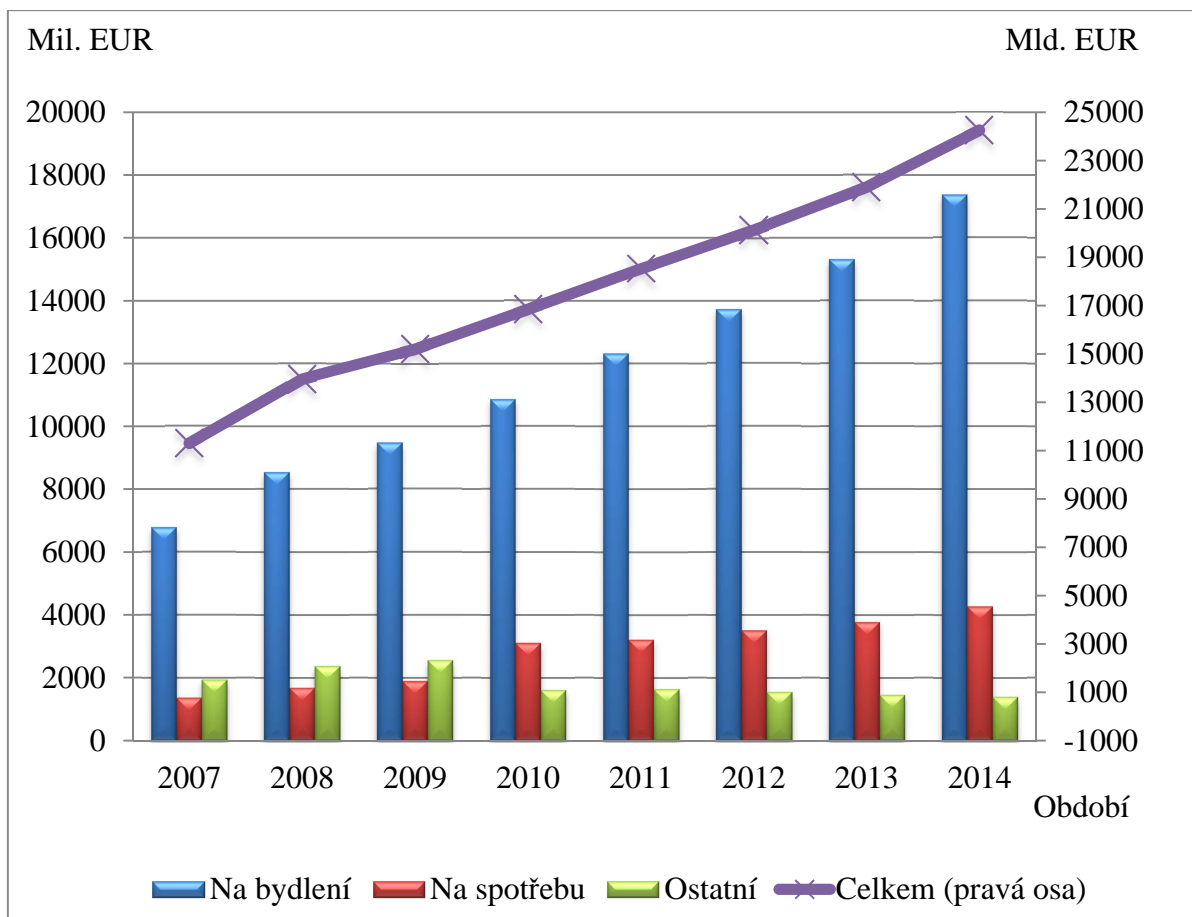
Zdroj: [NBS, vlastní zpracování]

Obrázek 10: Graf celkového objemu poskytnutých hypotečních úvěrů v letech 2005 -2014

Zdroj: [NBS, vlastní zpracování]

Stejně jako ve většině zemí dlouhodobé úvěry na bydlení i na Slovensku tvoří největší podíl na zadluženosti obyvatel. Preference těchto úvěrů před spotřebitelskými dokazuje tendence k tzv. „zdravým půjčkám“. V roce 2011 úvěry na bydlení činily dohromady 12 mld. eur, což je 74% z celkového objemu úvěrů tzn., že oproti předešlému roku byl zaznamenán růst o dvě procenta. Od roku 2011 objem úvěrů na bydlení roste v absolutním vyjádření cca o 2 miliardy ročně. Tomuto trendu napomáhá pokles cen nemovitostí a úrokových sazeb (můžeme pozorovat z předchozích grafů). Spotřebitelské úvěry zdaleka takovým tempem nerostou, nejvyšší meziroční nárůst zaznamenaly v roce 2010 o 63 % oproti předcházejícímu roku. Stejně jako v České republice, i přes stoupající objem celkové zadluženosti domácností, dynamika růstu dlouhodobě klesá. Dalším faktorem, který ovlivňuje nárůst dluhů, je stále poměrně vysoká míra nezaměstnanosti (ke konci roku 2014 12,3 p.b.). Zvýšení míry nezaměstnanosti by mohlo znamenat zvýšení počtu nesplacených úvěrů. I když dle zpráv NBS by mělo v nadcházejících letech dojít k pozitivnímu vývoji, centrální banka Slovenska vydala v roce 2014 doporučení týkající se rizik spojených s retailovým úvěrovým trhem. Neobežretné poskytování úvěrů by mohlo vést k nestabilitě celého bankovního sektoru. [18]

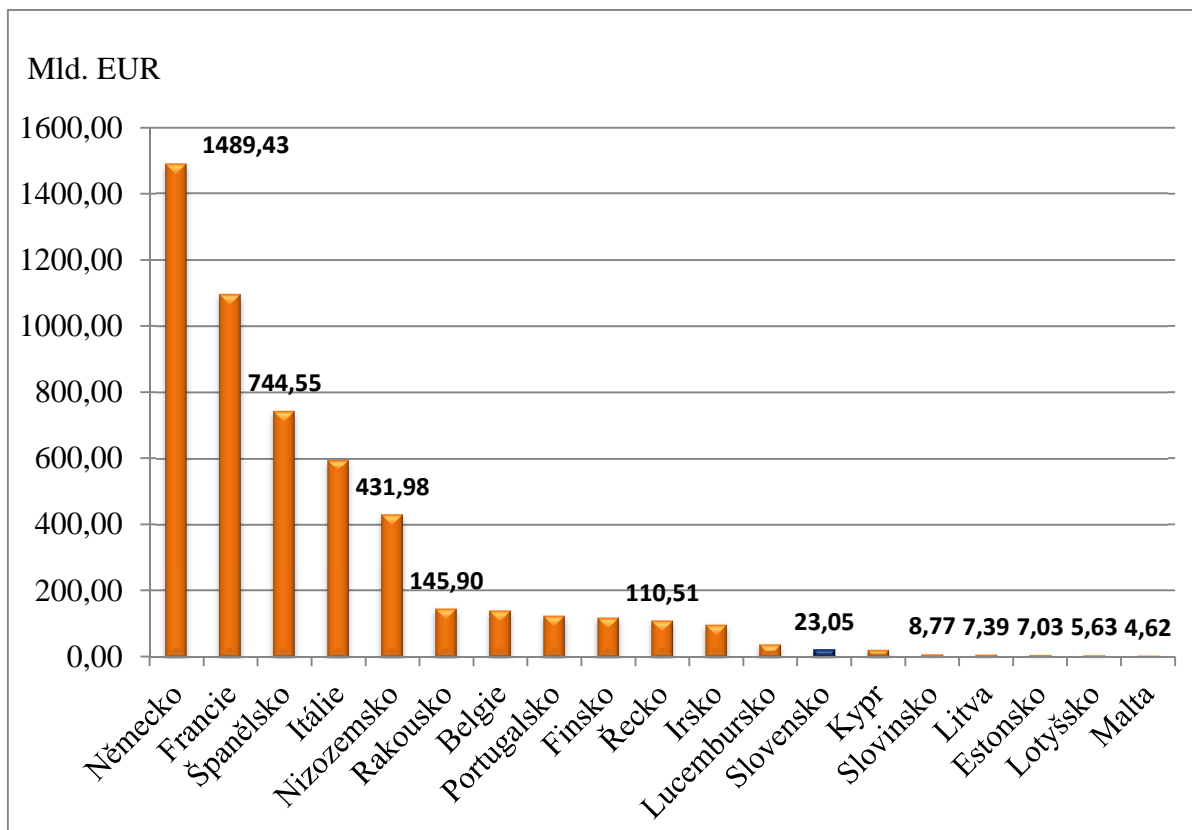
Obrázek 11: Graf struktury bankovních úvěrů slovenských domácností a celková zadluženost v letech 2007 – 2014

Zdroj: [NBS, vlastní zpracování]

Graf je zachycen až od roku 2007 vzhledem k tomu, že centrální banka do tohoto roku nevedla statistiky pro ostatní finanční zprostředkovatele. Struktura úvěrů členěná podle účelu je vedena pouze za bankovní sektor. Celková zadluženost poté zahrnuje i objem úvěrů od nebankovních institucí. Na konci roku 2014 domácnosti dlužily bankám více jak 23 miliard euro, to představuje meziroční přírůstek o 10,7% . Objem nebankovních úvěrů poskytnutých slovenským rodinám činil pouze 1,2 miliardy, to naopak od bankovních úvěrů představovalo pokles dynamiky oproti předcházejícímu roku, kdy celkový objem činil přes 1,3 miliardy euro.

Slovensko je členem eurozóny a jako takové patří k nejméně zadluženým zemím. Zadluženost slovenských domácností zůstává pod průměrem eurozóny. To souvisí také s krátkou historií v oblasti úvěrového trhu. Slovenská republika přijala euro v roce 2009 a byl stanoven fixní přepočítací kurz na 30,126 SKK = 1 EUR. Slováci si od zavedení eura slibovali mnohé výhody (např.: zrychlení tempa růstu HDP, růst životní úrovně,

zaměstnanosti, mezd, spotřeby a úspor, dále odstranění kurzové rizika, snížení transakčních nákladů a mnoho dalších). Jestli by těchto cílů bylo dosaženo, kdyby se ekonomiky nepotýkaly s následky globální finanční krize, nelze zcela posoudit. Co se týče HDP, tak v roce 2009 Slovenská republika zaznamenala pokles o necelých šest procent oproti předcházejícímu roku. [28]

Obrázek 12: Graf objemu bankovních úvěrů domácnostem v EMU za rok 2014

Zdroj: [ECB, vlastní zpracování]

Pokud porovnáme pouze celkový objem přijatých úvěrů domácnostmi, mohlo by se zdát, že Německo je nejvíce zadluženou zemí v eurozóně, proto je třeba brát v úvahu i velikost dané ekonomiky. Více o této problematice, týkající určování míry zadluženosti k velikosti HDP je popsáno v další kapitole.

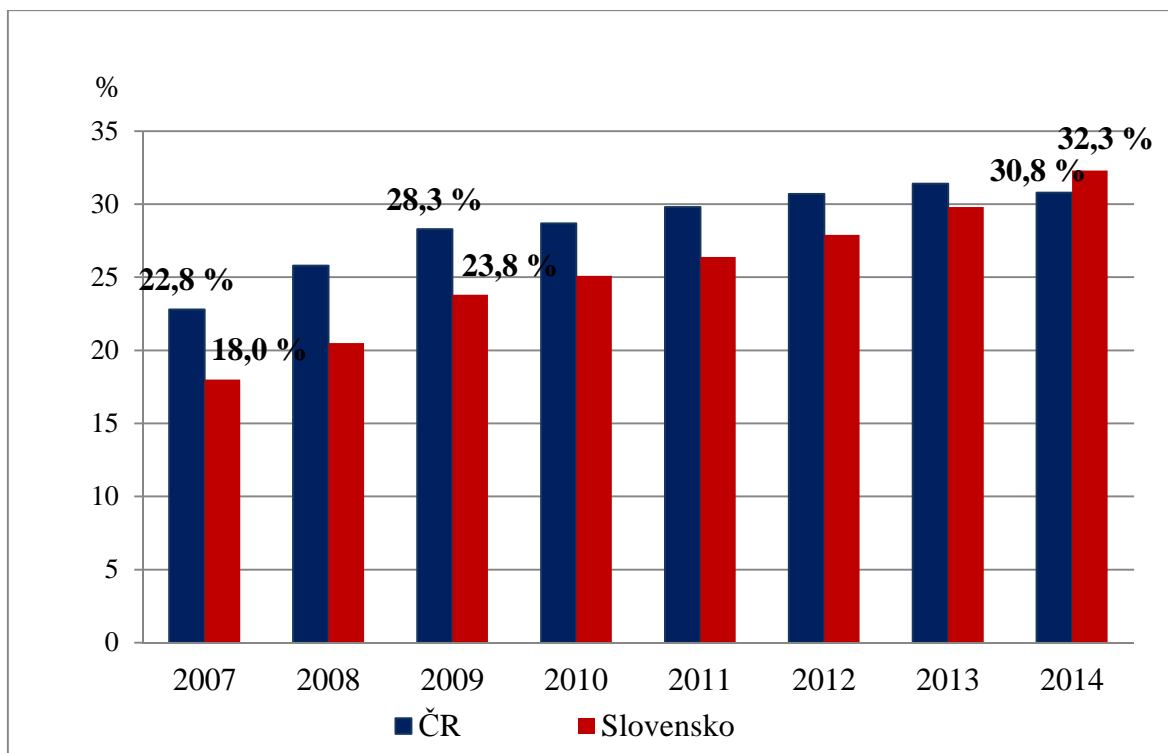
5 KOMPARACE ZADLUŽENOSTI ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH DOMÁCNOSTÍ

Tato kapitola je věnována samotné komparaci zadluženosti českých a slovenských domácností v daném období. Časový horizont, který je zachycen v jednotlivých analýzách, je závislý na dostupnosti dat. Informace byly čerpány především z oficiálních internetových stránek Evropské centrální banky, centrálních bank České republiky a Slovenské republiky a Eurostatu. Následující text obsahuje srovnání zadluženosti domácností České a Slovenské republiky z několika hledisek -podíl celkového objemu úvěrů na hrubém domácím produktu a hrubém disponibilním příjmu domácností. Dále objem úvěry v selhání, strukturu úvěrů dle splatnosti a preference poskytovatele úvěrů.

5.1 Zadluženost domácností na HDP

Absolutní vyjádření objemu poskytnutých úvěrů domácnostem, vzhledem k tomu, že každá ekonomika je různě velká, nemusí podávat komplexní obraz o vážnosti situace. Podíl zadlužení na HDP umožní lepší přehled.

„Hrubý domácí produkt je tržní hodnota veškerých finálních statků a služeb vyprodukovaných v dané ekonomice za dané časové období.“ [19] HDP je základní makroekonomický ukazatel, který slouží pro měření výkonnosti ekonomiky dané země, je vyjádřen v peněžních jednotkách. Rozlišujeme nominální a reálný HDP. Nominální HDP se měří tržními cenami sledovaného období, změna HDP mezi jednotlivými obdobími, může být způsobena změnou cen nebo změnou v objemu statků, případně změnou cen i objemu. U reálného HDP se jedná pouze o změnu fyzického objemu, pro vyjádření se používají stálé ceny, reálné HDP je tedy očištěné od inflace.

Obrázek 13: Graf Podílu celkového objemu úvěrů na objemu HDP v letech 2007 -2014

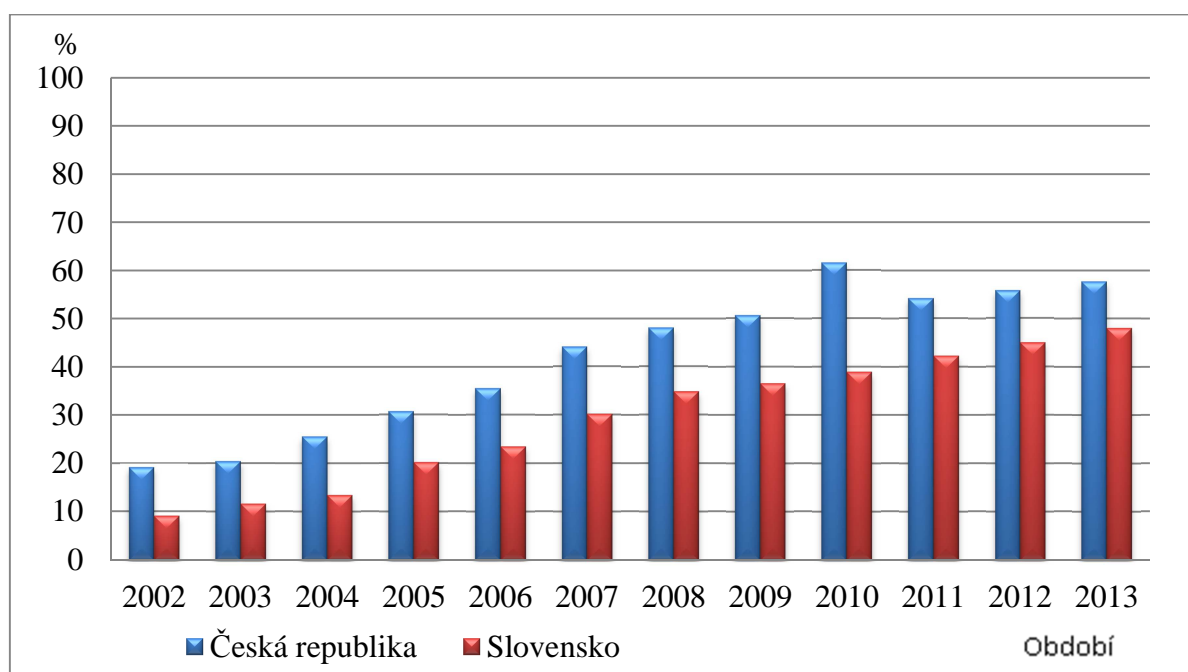
Zdroj: [NBS, ČNB, vlastní zpracování a propočty]

Zadluženost českých i slovenských domácností na HDP není v porovnání s ostatními evropskými státy nijak vysoká. Zdaleka nedosahuje průměru eurozóny, který se pohybuje nad 50%. Ovšem při posuzování zadluženosti domácností na HDP je také potřeba vzít v úvahu velikost dané ekonomiky. Stejně tak úroveň zadluženosti ovlivňuje struktura úvěrů, resp. objem úvěrů v cizí měně a v domácí měně. Země s vyšším cizoměnovým zadlužením mohou čelit negativním dopadům, které souvisí s kolísáním měnového kurzu. To se může následně projevit v poklesu schopnosti splácet úvěry. Z grafu můžeme pozorovat, že Česká republika po většinu daného období přesahovala zadlužením na HDP slovenské domácnosti. Ovšem celková zadluženost českých domácností je vyšší. Podíl zadluženosti na HDP také závisí na tempu růstu HDP, pokud v daném roce je přírůstek nižší, než se očekávalo, může se to odrazit v tomto ukazateli, aniž by samotná zadluženost rapidně stoupla. Poslední dva roky růst ekonomiky v rámci eurozóny stagnoval. V roce 2014 byl zaznamenán opětovný mírný nárůst. Na Slovensku tento nárůst nominálního HDP oproti roku 2013 činil dvě procenta a celkový objem úvěrů domácnostem stoupl o více jak 10%. Poprvé od krize se významnou složkou HDP stala spotřeba slovenských obyvatel, kteří tak reagovali na zvýšení reálných disponibilních příjmů, stagnaci cen spotřebního koše a zvýšení míry zaměstnanosti. Naproti

tomu v České republice v tom samém roce meziroční nárůst objemu úvěrů činil pouze 2,5% a nominální hrubý domácí produkt vzrostl o cca 4%. To vysvětluje změnu v roce 2014, kdy poprvé za sledované období zadluženost slovenských domácností na HDP byla vyšší, než zadluženost českých domácností. Podle prognóz ECB by v následujících letech měl pokračovat trend v růstu HDP. [33]

5.2 Zadluženost domácností na HDD

Dalším způsobem, jak měřit zadluženost domácností je porovnávání objemu úvěrů a hrubého disponibilního důchodu domácností. *„Disponibilní důchod domácností je důležitým ukazatelem národního účetnictví, který umožňuje komplexně analyzovat chování domácností, pokud jde o jejich nakládání s penězi.“* [5] Je složen ze všech důchodů, jako jsou mzdy, renty, úroky a vyplacené dividendy a také sem patří transfery od vlády a je očištěn o běžné výdaje a daně. Tyto příjmy domácnostem dále slouží jako zdroje na spotřebu nebo úspory. Hrubý disponibilní důchod domácností představuje dlouhodobě více jak polovinu hrubého domácího produktu důchodu v české ekonomice. Poměr dluhu na disponibilním příjmu nám říká, jaký podíl z příjmů půjde na zaplacení finančních závazků. Rozlišujeme také čistý disponibilní důchod, který na rozdíl od hrubého disponibilního důchodu nezahrnuje spotřebu fixního kapitálu (amortizace).

Obrázek 14: Graf podílu dluhu/HDD v letech 2002 - 2013

Zdroj: [Eurostat, vlastní zpracování]

Z grafu vyplívá, že české a slovenské domácnosti dají na umoření svých dluhů ze svých disponibilních příjmů kolem poloviny. I když by se mohlo zdát, že poměr mezi 50-60% je vysoký, ve srovnání s jinými státy Evropy tomu tak není. Některé země dosahují i více, jak 100%. V letech 2002 – 2010 pozorujeme pozvolný nárůst podílu dluhu na HDDD, to znamená, že dluh rostl rychlejším tempem, než příjmy rodin. V letech 2005 – 2008 hrubé disponibilní důchody českých domácností ročně rostly v průměru o 6,6%. Pokles se však projevil až v roce 2011, dva roky po finanční krizi, kdy celkové příjmy rodin meziročně klesly o 0,1%. V roce 2009 příjmy stále stouply, to bylo ovlivněno i úpravami v legislativě, a také stouply jejich příjmy z přerozdělení, vzhledem k vyšší nezaměstnanosti. Vzhledem k tomu, že větší část hrubého disponibilního důchodu tvoří mzda a platy, jejich vývoj je pro tento ukazatel nejpodstatnější. Slovenské domácnosti jsou na tom o něco lépe, ale je potřeba také zmínit, že jejich dluh je nižší, proto také ročně na své finanční závazky nevydají tolik jako české rodiny. České domácnosti v přepočtu na eura celkově k roku 2014 dlužily téměř 48 miliard, kdežto slovenské pouze něco málo přes 24 miliard. Globální krize se projevila i na Slovensku poklesem reálných příjmů, zaměstnanosti a HDP. Podíl disponibilních příjmů slovenských domácností na dluh rostl mírným tempem konstantně po celé sledované období, prudší skok můžeme pozorovat v roce 2005 oproti roku 2004, kdy procentuální rozdíl činil 6,7%. V České republice od roku 2011 tento podíl klesá, což naznačuje pozitivní vývoj do budoucna. [5]

Tabulka 5: Vývoj nominálních mezd v letech 2002 - 2014

Období	Česká republika Kč	Změna v %	Slovenská republika EUR	Změna v %
2002	15 524		448,48	
2003	16 430	5,84	476,83	6,32
2004	17 466	6,31	525,29	10,16
2005	18 344	5,03	573,39	9,16
2006	19 546	6,55	622,75	8,61
2007	20 957	7,22	668,72	7,38
2008	22 592	7,80	723,03	8,12
2009	23 344	3,33	744,5	2,97
2010	23 864	2,23	769	3,29
2011	24 455	2,48	786	2,21
2012	25 067	2,50	805	2,42
2013	25 078	0,04	824	2,36
2014	25 686	2,42	838	1,70

Zdroj: [ČNB, ŠÚ SR, vlastní zpracování]

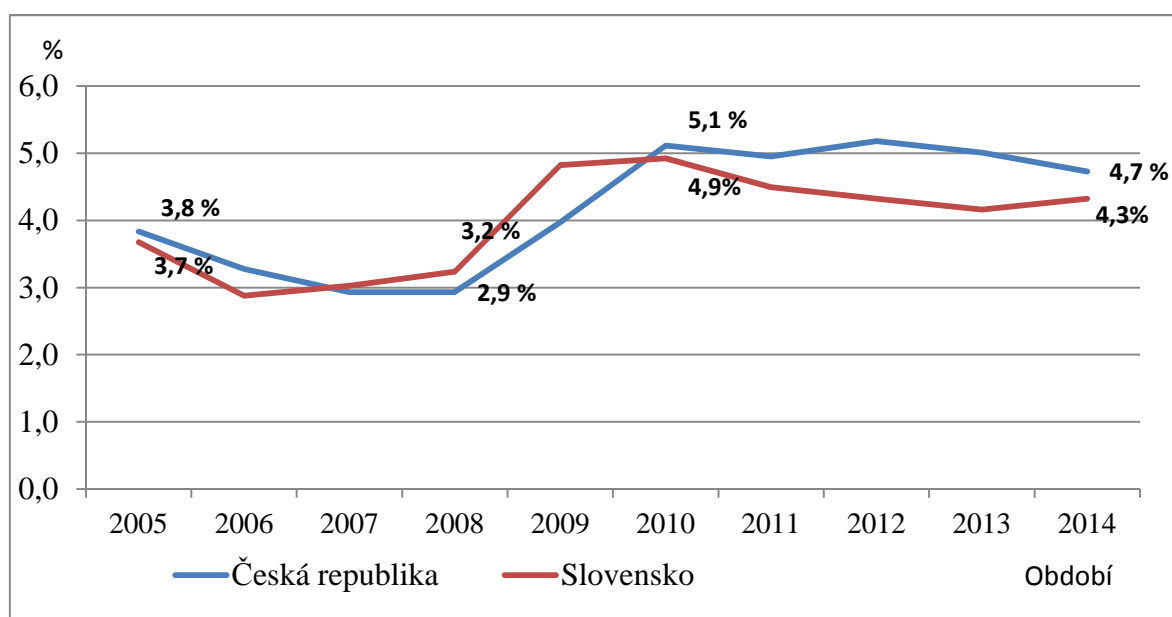
Z tabulky vývoje nominálních mezd, který nezahrnuje mzdy podnikatelů, je možné opět pozorovat vliv globální finanční krize. Přírůstky od roku 2009 snižují. V roce 2014 pozorujeme na slovenské straně nižší přírůstek, což mohlo také ovlivnit ukazatel – poměr dluh na HDD. Mimo nominální mzdy, rozeznáváme taky mzdu reálnou, která vypovídá o skutečné hodnotě příjmů, tzn., že bere v úvahu i znehodnocení peněz v důsledku inflace.

5.3 Porovnání z hlediska objemu úvěrů v selhání

Dalším pohledem na vývoj zadluženosti je z hlediska kvality úvěrů. Obecně vycházíme z předpokladu, že úvěr představuje pouze dočasné vypůjčení si potřebných prostředků, které budou později navraceny a navýšeny o úrok. Tedy, že věřitel dostane své peněžní prostředky zpět i se ziskem. Problém nastává ve chvíli, kdy se dlužník dostane do situace, kdy není schopen splácet. Úvěry v selhání jsou takové úvěry, kdy dlužník nesplácí své závazky po delší dobu než 90 dnů. Škody ovšem nevznikají pouze na straně věřitele. Klientovi banky či nebankovní instituce může klesat bonita a to představuje obtíže při získávání dalších úvěrů.

Mezi úvěry v selhání řadíme nestandardní úvěry (doba nesplácení 91 – 180 dnů), pochybné úvěry (doba nesplácení 181 – 360 dnů) a ztrátové úvěry, jejichž doba nesplácení je delší, než 360 dnů. Následující grafy zachycují vývoj těchto úvěrů v jednotlivých obdobích.

[24]

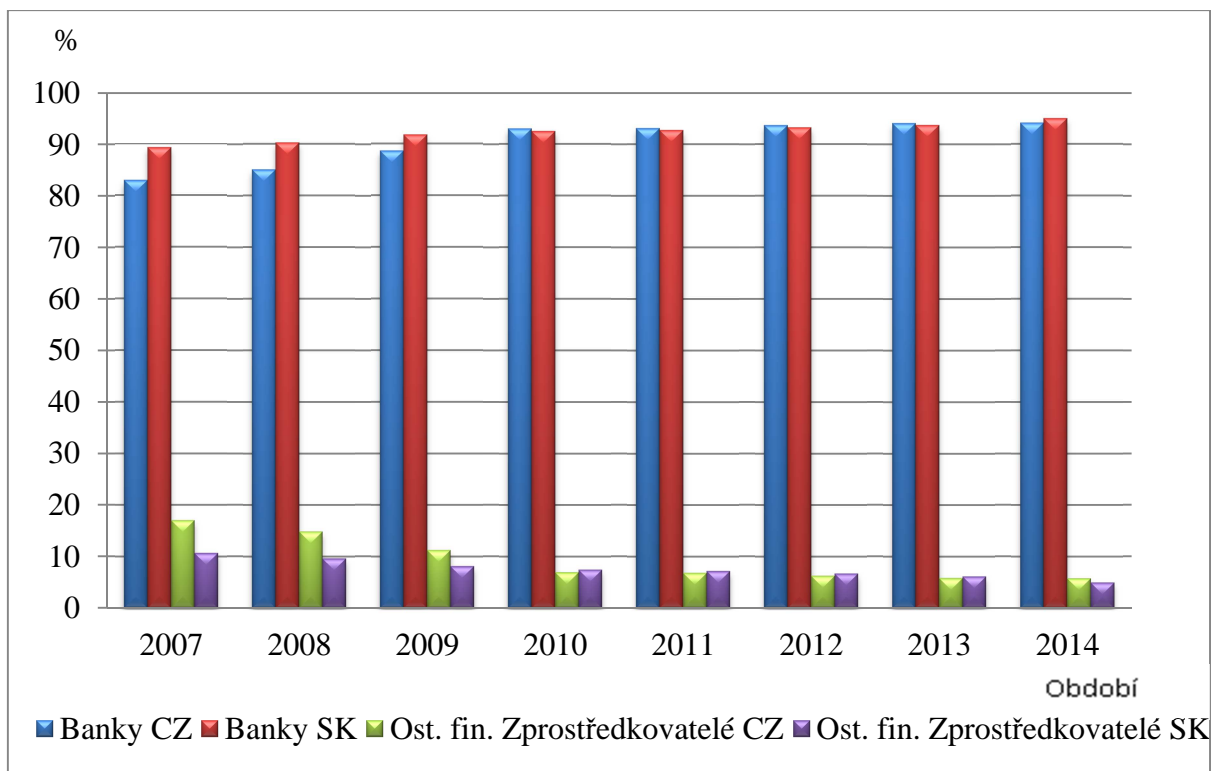
Obrázek 15: Graf podílu bankovních úvěrů v selhání na celkových bankovních úvěrech domácnostem v letech 2005 – 2014

Zdroj: [ČNB, vlastní zpracování a propočty]

V obou případech vidíme mezi roky 2005 – 2008 klesající tendenci. Obrat nastal až po roce 2008, důvodem byl nástup velké finanční krize a její dopady. S růstem míry nezaměstnanosti (v České republice v roce 2009 na 7,5% z 4,7% v předcházejícím roce) také rostla neschopnost domácností splácet své finanční závazky vůči bankám a ostatním finančním zprostředkovatelům. Na Slovensku míra nezaměstnanosti meziročně vzrostla ještě více (z 8,4% na 12,7%). Od roku 2011 nastává uklidnění situace, kdy počet úvěrů v selhání začíná opět klesat. Z grafu můžeme pozorovat v roce 2014 mírný nárůst nesplacených úvěrů u slovenských domácností, to bylo způsobeno větším nárůstem objemu úvěrů oproti předchozímu roku. Dle analýzy slovenského finančního sektoru (vydávané NBS), se v dalších letech očekává zlepšení tohoto ukazatele, a to díky pozitivnímu trendu v ekonomice. Zvyšující se objem těchto nežádoucích úvěrů ovšem nemusí nutně souviset pouze s hospodářskou situací státu, záleží také na úrovni finanční gramotnosti domácností. [1]

5.4 Struktura úvěrů dle poskytovatele

Jak již bylo zmiňováno v předchozím textu, v České republice i na Slovensku mohou nabízet své finanční produkty nejen banky, ale i jiné instituce, které nevlastní bankovní licenci. V této kapitole se budu zabývat tím, jakým podílem se banky a nebankovní instituce podílejí na objemu poskytnutých úvěrů domácnostem. Vzhledem k tomu, že ne všechny finanční zprostředkovatelé, kteří poskytují úvěry, spadají pod dohled centrálních bank, není možné přesně určit jejich počet. Ovšem banky vedou (ČNB od roku 2005 a SNB od roku 2007) statistiky, co se týče objemu poskytovaných úvěrů i za nebankovní instituce. Proto následující graf vypovídá o situace mezi lety 2007 – 2014.

Obrázek 16: Graf poměru bankovních a nebankovních úvěrů v letech 2007 – 2014

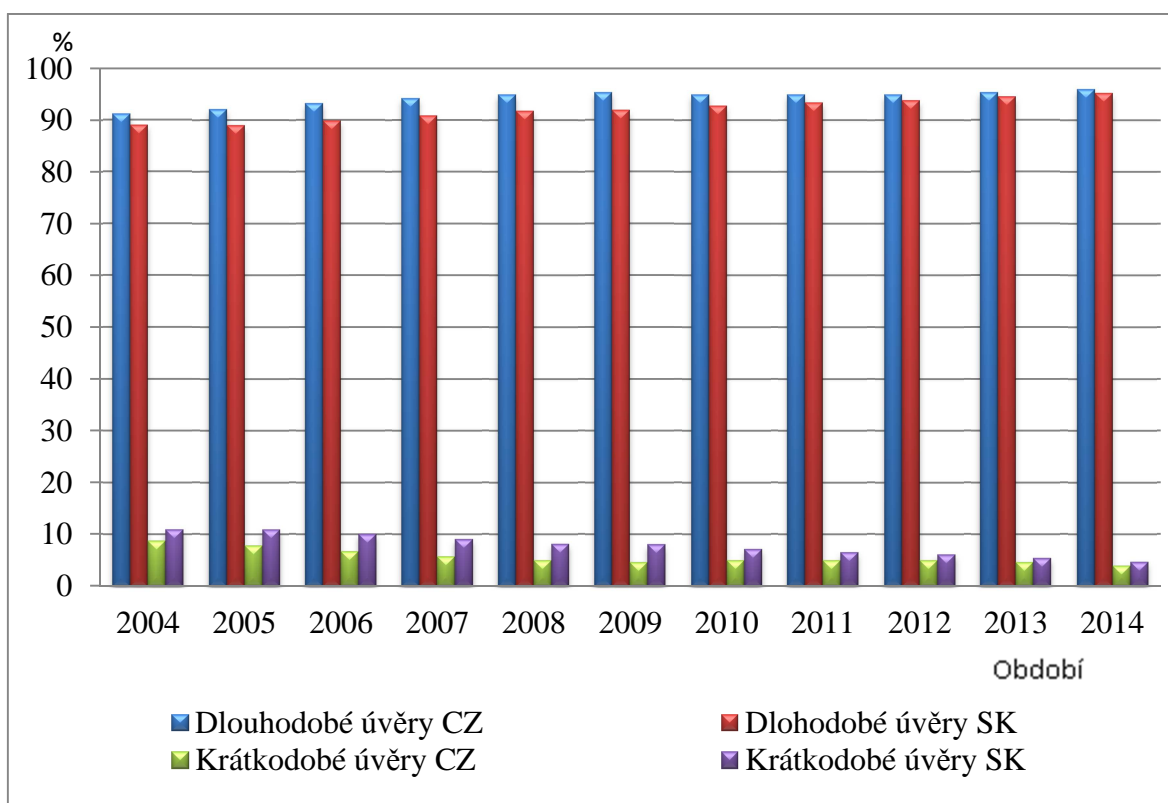
Zdroj: [ČNB, NBS, vlastní zpracování a propočty]

Z grafu vyplývá, že české i slovenské domácnosti jednoznačně preferují úvěry poskytované bankami. Podíly bankovních i nebankovních úvěrů na celkovém zadlužení domácností jsou téměř totožné. To nasvědčuje tomu, že domácnosti raději volí někdy složitější cestu k získání potřebných finančních zdrojů, která ovšem může představovat nižší riziko. Složitější proto, že banky mohou klást vyšší nároky na klienta při schvalování žádosti o poskytnutí úvěru. Výhody a nevýhody nebankovních půjček již byly zmíněny v předchozím textu v souvislosti se spotřebitelskými úvěry.

Podíl nebankovních úvěrů je zanedbatelný a dlouhodobě klesá. Zatímco v roce 2007 objem nebankovních úvěrů v Čechách na celkovém objemu úvěrů činil 17%, v roce 2014 to bylo už jen necelých 6%, na Slovensku to bylo ještě o jeden procentuální bod méně. Od roku 2011 se dynamika poklesu nebankovních úvěrů zmírňuje, ovšem celkový podíl je rok od roku menší.

5.5 Struktura úvěrů dle splatnosti

Úvěry můžeme třídit z hlediska splatnosti, dělíme na úvěry na krátkodobé (s dobou splatnosti do 1 roku, včetně), střednědobé (s dobou splatnosti do 5 let včetně) a úvěry dlouhodobé s dobou splatnosti nad 5 let. Doba, po kterou se zadlužíme, je závislá na sumě přijatých peněžních prostředků a schopnosti splácet. Logicky platí, čím větší objem půjčených cizích zdrojů, tím delší doba splácení, která s sebou ovšem může nést celkové vyšší náklady na úroky a další poplatky. Typickým zástupcem dlouhodobých úvěrů jsou hypotéky. Krátkodobé jsou například kontokorentní úvěry a některé spotřebitelské úvěry. Tyto úvěry mohou provázet i vyšší měsíční úroky. Slovensko využívá systému členění pouze na krátkodobé a dlouhodobé úvěry, krátkodobé jsou se splatností nad 1 rok vč., dlouhodobé se splatností nad 1 rok. [14]

Obrázek 17: Graf poměru krátkodobých a dlouhodobých úvěrů v letech 2004 – 2014

Zdroj: [ČNB, NBS, vlastní zpracování a propočty]

Vzhledem k nekonzistenci dat ČNB a NBS, za Českou republikou jsou sečteny střednědobé a dlouhodobé úvěry. Stejně tak, jak tomu bylo u předcházejícího grafu, kdy převládaly bankovní úvěry, zde naprosto dominují úvěry dlouhodobé a to jak u českých, tak slovenských domácností. Původ tohoto poměru vychází z převahy dlouhodobých hypotečních úvěrů.

5.6 Závěrečné shrnutí zjištěných výsledků

Zjištění, plynoucí z komparace zadluženosti českých a slovenských domácností, jsou následující. Nejprve byl porovnáván objem úvěrů na nominálním HDP. V posledních letech se obě země drží okolo třiceti procentní hranice v poměru dluh/HDP, což je méně než průměr eurozóny. Dlouhodobě o několik málo procent vyšší podíl vykazovala Česká republika, a to až do roku 2014, tuto změnu zapříčinil pomalejší růst HDP Slovenska a zároveň na dynamice přidal zadlužení domácností oproti předcházejícím rokům. Prognózy do dalších let jsou ovšem příznivé. Dalším způsobem, jak dostat lepší přehled o vážnosti situaci, je sledování poměru mezi celkovou dluhovou základnou domácností a jejich ročními hrubými disponibilními příjmy. To nám říká, kolik procent ze svých disponibilních příjmů rodiny ročně vynaloží na splacení svých finančních závazků. V tomto porovnání, s nižším výsledným procentem, dopadla lépe Slovenská republika. Co se týče českých domácností, nejvyšší podíl zaznamenaly v roce 2010, přes 60%, ale od té doby klesá. V dalším porovnání byla zkoumána schopnost domácností splácet své finanční závazky. To lze zjistit pomocí objemu úvěrů v selhání na celkových úvěrech. Úvěry v selhání jsou takové, jejichž nesplácení trvá déle než 90 dnů. Na tomto ukazateli se projeví dopady globální finanční krize, kdy se podíl úvěrů v selhání mezi roky 2008 až 2010 zvýšil cca o dvě procenta. Kvůli dostupnosti dat bylo srovnání provedeno pouze za bankovní sektor, ale vzhledem k tomu, že bankovní úvěry na úvěrovém trhu převládají, jak dokázala další komparace (struktura úvěrů dle poskytovatele), jsou tyto údaje pro porovnání dostačující. České i slovenské domácnosti jednoznačně preferují banky jako věřitele, to dokazuje podíl bankovních úvěrů na celkových úvěrech, který přesahuje 90%. Stejný procentuální podíl zauímají také dlouhodobé úvěry, které jsou preferovanější před krátkodobými. To je způsobeno celkovou převahou dlouhodobých půjček na nemovitosti. Strukturou se úvěry českých a slovenských domácností téměř neliší.

V přepočtu dluhu domácností na jednoho obyvatele si také národy stojí obdobně (za rok 2014 – ČR po přepočtu na eura cca 4 538 €/obyvatel; SR cca 4 480 €/obyvatel). Rozdíl v zadluženosti domácností na obyvatele činí necelých 60 euro, což není nijak markantní. V celkovém součtu jsou slovenské domácnosti méně zadlužené, než ty české, ale vzhledem k vyššímu růstu objemu úvěrů v roce 2014 na slovenské straně, se situace může v budoucnu obrátit.

ZÁVĚR

Bakalářská práce byla zaměřena na posouzení situace týkající se zadluženosti českých domácností v komparaci s vybranou zemí Evropské Unie, zvolena byla Slovenská republika.

V první řadě bylo nutné definovat, jaká je úvěrová nabídka a poptávka. Jaké úvěry jsou nabízeny domácnostem a kdo je nabízí. Na úvěrovém trhu je mnoho finančních zprostředkovatelů. Banky a družstevních záložny patří mezi tzv. depozitní instituce, tzn., že kromě úvěrových produktů nabízejí také možnost uložení dočasných volných peněžních prostředků. Dohled nad bankami drží centrální banky (ČNB a NBS), které vedou také bankovní (i některé nebankovní) statistiky, především z těchto statistik byla čerpána potřebná data. Mimo depozitní instituce, na úvěrovém trhu působí celá řada nebankovních společností.

Mohlo by se zdát, že nabídka je opravdu velká, ale vždy tomu však tak nebylo, trh byl silně regulován, po uvolnění zadluženost prudce stoupala, tento prudký nárůst však netrval velmi dlouho, pouze do té doby, než celý svět v roce 2008 zasáhla finanční krize. Příčiny vzniku lze spatřovat především ve vysoké zadluženosti amerických domácností, která pramenila především z velkého objemu hypotečních úvěrů, k přijímání těchto úvěrů nabádala i vláda. Opravdové dopady této hospodářské události pocítili české a slovenské domácnosti až o pár let později, kdy stoupl počet úvěrů v selhání, nezaměstnanost a ekonomika zemí stagnovala. V dnešní době se již situace uklidnila a prognózy do budoucna jsou pozitivní.

Co se týká preferencí českých i slovenských rodin, analýza dokázala, že v podstatě totožné. Domácnosti preferují dlouhodobé půjčky na účely bydlení. Spotřebitelské úvěry tvoří menší podíl, to ovšem může být částečně i tím, že tyto úvěry se pojí s menšími částkami. Tyto úvěry slouží především na nákup zboží. Ovšem díky kratší době splatnosti bývá úrok vyšší, vůbec nejvyšší úrok skrývají kontokorentní úvěry. Právě výše úroku je pro domácnosti rozhodujícím faktorem. Co se týká volby věřitele, české i slovenské domácnosti se také jednoznačně shodují. Převažují bankovní půjčky. V dnešní době ovšem už některé finanční společnosti půjčují za stejný nebo i nižší úrok než banky.

Na základě provedených porovnání lze říci, že úroveň zadluženosti českých a slovenských domácností je stejná. V rámci porovnání s ostatními evropskými státy se řadíme na spodní příčky, to ovšem neznamená, že by se nemělo usilovat o snížení dluhu, musíme brát v úvahu, že česká i slovenská ekonomika není v globálním měřítku nijak velká a zadluženost domácností tvoří pouze jednu složku celkové zadluženosti země.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Analýza slovenského finančního sektora za rok 2014. Národní banka Slovenska. NBS [online]. 2014 [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Dohlad/ORM/Analyzy/protected/AnalyzaSFS2014.
- [2] Celkový přehled počtu subjektů. ČNB [online]. Česká národní banka, ©2015 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: https://apl.cnb.cz/apljerrsdad/JERRS.WEB24.SUBJECTS_COUNTS_2
- [3] ČERNOHORSKÝ, Jan a Petr TEPLÝ. Základy financí. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, 304 s. ISBN 9788024736693.
- [4] České domácnosti dluží bilion. Český statistický úřad [online]. 2010 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/ceske-domacnosti-dluzi-bilion-2009-n7dnrbgk2s>
- [5] DUBSKÁ, Drahomíra. Domácnosti v ČR: příjmy, spotřeba, úspory a dluhy v letech 1993 až 2012. V Praze: Český statistický úřad, 2013, 41 s. Souborné informace. ISBN 978-80-250-2362-4.
- [6] DUBSKÁ, Drahomíra. Úspory a zadluženost: ocitly se české domácnosti v dluhové pasti?. Praha: Český statistický úřad, 2008, 26 s. Souborné informace. ISBN 978-80-250-1743-2.
- [7] DVOŘÁK, Petr. Bankovníctví pro bankéře a klienty. 3. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Linde, 2005, 681 s. Vysokoškolská učebnice (Linde). ISBN 80-720-1515-X.
- [8] Finanční aktiva a pasiva slovenských domácností. NBS [online]. 2012 [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2012/2-2012/01_biatec12-2_rychtarik.pdf
- [9] FOSTER, John Bellamy a Fred MAGDOFF. Velká finanční krize: příčiny a následky. 1. české vyd. Všeň: Grimmus, c2009, 156 s. Ekonomie (Grimmus). ISBN 978-80-902831-1-4
- [10] Hypoindex vývoj. Hypoindex [online]. 2008 - 2015 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: <http://www.hypoindex.cz/hypoindex-vyvoj/>

- [11] Charakteristika spotřebitelského úvěru. Česká leasingová a finanční asociace [online]. 2003-12 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.clfa.cz/index.php?textID=48>
- [12] Leasing a jeho druhy. Leasing-cz[online]. 2013 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.leasing-cz.cz>
- [13] LIŠKA, Petr, Štefan ELEK a Karel MAREK. Bankovní obchody. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 214 s. ISBN 978-80-7478-510-8.
- [14] Metodický list. ČNB [online]. 2015 [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/docs/ARADY/MET_LIST/tuvob_cs.pdf
- [15] Navigátor bezpečného úvěru. [online]. 2014 [cit. 2015-03-031]. Dostupné z: <http://navigatoruveru.cz/navigator-bezpecneho-uveru/>
- [16] Nebankovní půjčky. Bezpečné půjčky [online]. 2011 - 2015 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.bezpecnepujcky.cz/clanek-nebankovni-pujcky.html>
- [17] Odborný bankovní časopis. NBS [online]. 2000 [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2000/BIATEC_5_2000.pdf
- [18] Odporúčanie NBS k rizikám spojeným s vývojom na trhu retailových úverov. NBS [online]. 2014 [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2014/10-2014/09_biatec_14-10_jurca.pdf
- [19] PAVELKA, Tomáš. Makroekonomie: základní kurz. Vyd. 3. Slaný: Melandrium, 2007, 278 s. ISBN 978-80-86175-58-4.
- [20] REVENDA, Zbyněk. Peněžní ekonomie a bankovníctví. 5. aktualizované vyd. Praha: Management Press, 2012, 423 s. ISBN 9788072612406.
- [21] SMRČKA, Luboš. Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu. Vyd. 1. v Praze: C.H. Beck, 2010, xxii, 538 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-199-4
- [22] Splátkový úvěr. Půjčky a úvěry [online]. 1998 -2015 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z:<http://www.vyplata.cz/pujckyauvery/splatkovyprodej.php>

- [23] Studie o zadluženosti českých domácností. Měsíc [online]. 2005 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: http://i.iinfo.cz/urs-att/Mesec_cz-studie_o_zadluzenosti_ceskych_domacnosti-113015889801607.pdf
- [24] TEPLÝ, Petr. Navigátor bezpečného úvěru. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2013, 198 s. ISBN 978-802-4622-873.
- [25] Úvěr z kreditní karty. Finanční vzdělávání. [online]. 2015 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.financnivzdelavani.cz/webmagazine/page.asp?idk=333>
- [26] Výroční zpráva. NBS [online]. 1993 [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Publikacie%5CVyrocnasprava%5CSVK1993%5CVS1993_kap05.pdf
- [27] Výroční zpráva. NBS [online]. 1996 [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Publikacie/Vyrocnasprava/VSNBS96.pdf
- [28] Vplyv zavedenia eura na slovenské hospodárstvo. NBS [online]. 2014 [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: http://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/06_kol1.pdf
- [29] Zadluženost domácností i podniků u bank v květnu vzrostla. Finanční noviny [online]. 2014 [cit. 2015-04-04]. Dostupné z: <http://www.financninoviny.cz/zpravy/cnb-zadluzenost-domacnosti-i-podniku-u-bank-v-kvetnu-vzrostla/1097223>
- [30] Zákon o dluhopisech. Zákony [online]. 2000 - 2015 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://zakony.kurzy.cz/190-2004-zakon-o-dluhopisech/cast-2-hlava-3/>
- [31] Změny v sektoru domácností ČR - úspory a zadluženost - 1995 až 2005. Český statistický úřad [online]. 2005 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zmeny-v-sektoru-domacnosti-cr-uspory-a-zadluzenost-1995-az-2005-68pluzc9en>
- [32] Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2010. Ministerstvo financí [online]. 2010 [cit. 2015-04-04]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/monitoring/vyvoj-financniho-trhu/2010/zprava-o-vyvoji-fin-trhu-v-roce-2010-6513>
- [33] Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2013. Ministerstvo financí [online]. 2013 [cit. 2015-04-04]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/monitoring/vyvoj-financniho-trhu/2013/zprava-o-vyvoji-financniho-trhu-v-roce-2-17959>